

**PASSENDE BEOORDELING BESTEMMINGPLAN
BUITENGEBIED NOORD EN KLOOSTERSTRAAT**

GEMEENTE 'S-HERTOGENBOSCH

31 mei 2012
076413501:0.10 - Concept
B02012.000279.0300

Inhoud

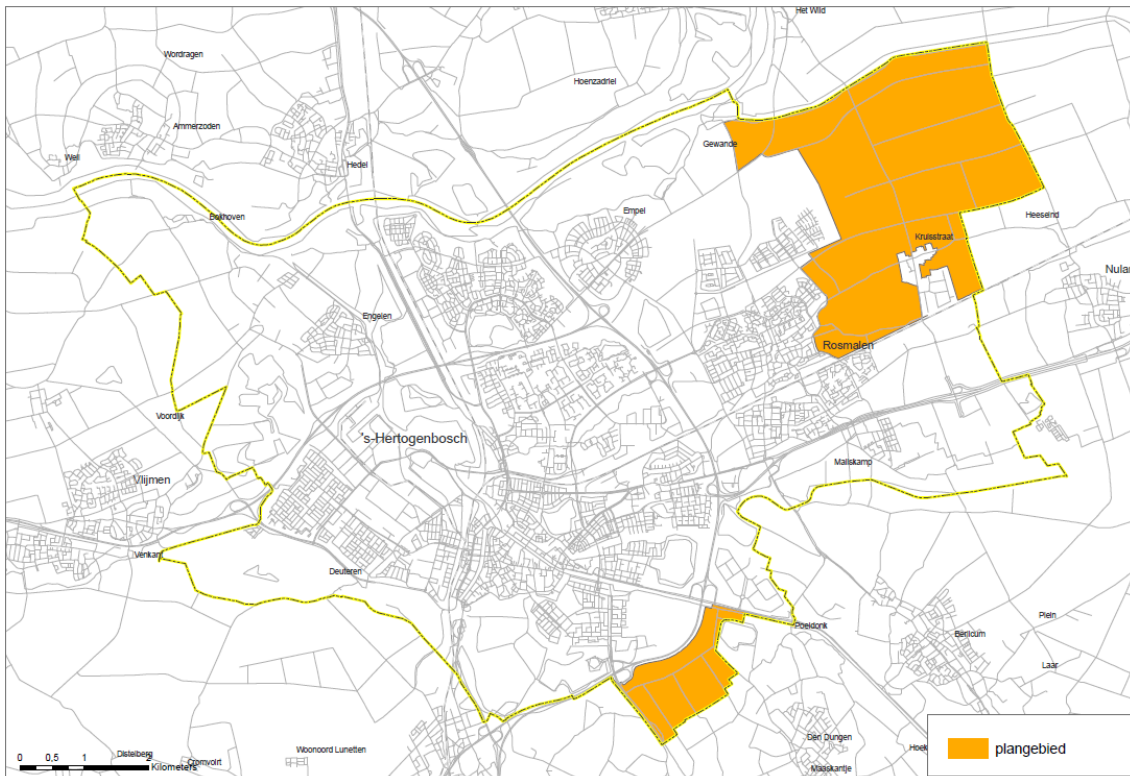
1	Inleiding	3
1.1	Aanleiding	3
1.2	Afbakening	4
1.3	Leeswijzer	5
2	Planbeschrijving	6
2.1	Studiegebied	6
2.2	Referentiesituatie	7
2.3	Alternatieven	7
2.4	Uitgangspunten Passende Beoordeling	8
3	Wet- en regelgeving	10
3.1	Natuurbeschermingswet	10
3.1.1	Wettelijk kader	10
3.1.2	Onderzoek vergunningverlening	11
3.2	Beoordeling stikstofdepositie	13
3.2.1	Beschouwing kritische depositiewaarde	13
3.2.2	Toetsingskader stikstofdepositie	14
4	Toetsingskader	19
4.1	Algemene doelen	19
4.2	Vlijmens ven, Moerputten & Bossche broek	20
4.2.1	Gebiedsbeschrijving	20
4.2.2	Instandhoudingsdoelstellingen	20
4.3	Loonse en Drunense Duinen & Leemkuilen	20
4.3.1	Gebiedsbeschrijving	20
4.3.2	Instandhoudingsdoelstellingen	21
4.4	Kampina & Oisterwijkse Vennen	21
4.4.1	Gebiedsbeschrijving	21
4.4.2	Instandhoudingsdoelstellingen	22
4.5	Uiterwaarden Waal	23
4.5.1	Gebiedsbeschrijving	23
4.5.2	Instandhoudingsdoelstellingen	23
4.6	Beschermd Natuurmonument Dommelbeemden	25
4.7	Stikstofgevoelige habitattypen	25
5	Effectbepaling en –beoordeling	28
5.1	Mogelijke effecten	28
5.2	Huidige situatie en autonome ontwikkeling	28
5.3	Effecten van alternatieven	31
5.3.1	Verandering stikstofdepositie binnen Natura 2000	32
5.3.2	Detailering effectbeschrijving	33
5.3.3	Synthese	38

6	Conclusies en aanbevelingen	39
6.1	Conclusies	39
6.2	Aanbevelingen	40
Bijlage 1	Wijziging Natuurbeschermingswet 1998 door Crisis- en herstelwet.....	44
Bijlage 2	Literatuurlijst	47

1 Inleiding

1.1 AANLEIDING

De gemeente 's-Hertogenbosch stelt een nieuw bestemmingsplan op voor een gedeelte van het buitengebied: het bestemmingsplan Buitengebied Noord en Kloosterstraat. In onderstaande afbeelding is de begrenzing van het plangebied van het nieuwe bestemmingsplan weergegeven. Afbeelding 1 geeft de ligging van het plangebied weer.

Afbeelding 1 Plangebied bestemmingsplan Buitengebied Noord en Kloosterstraat

Het plangebied bestaat uit de volgende deelgebieden:

- Het gebied ten noorden van de kern Kruisstraat en ten oosten van de woningbouwlocatie de Grootte Wielen (de Polder van den Eigen en Empel; deel Rosmalense polder), onderdeel van het plangebied "Buitengebied Noord".
- Sprokkelbosch, het gebied tussen de kernen Rosmalen en Kruisstraat, ten noorden van de spoorlijn 's-Hertogenbosch-Nijmegen. Ook dit is een onderdeel van het plangebied "Buitengebied Noord".
- Het gebied Kloosterstraat, het grondgebied van 's-Hertogenbosch ten zuidoosten van de A2 en tussen de N617 ('s-Hertogenbosch – Schijndel) en de Zuid-Willemsvaart / N279.

De gemeenteraad van 's-Hertogenbosch heeft in januari 2010 voor een groot deel van het buitengebied al een nieuw bestemmingsplan vastgesteld. Het betreft een bestemmingsplan voor de gebieden Het Bossche Broek-Zuiderplas, de Moerputten, het Engelermeer, de Bokhovense Polder, de Diezemonding, de Maas-Uiterwaarden en het gedeelte van de Hooge Heide dat zuidelijk van de spoorlijn ligt.

De gebieden "Noord" en "Kloosterstraat" zijn niet meegenomen in het bestemmingsplan buitengebied dat in 2010 is vastgesteld. Dit omdat de gemeente 's-Hertogenbosch stadsuitbreiding wil realiseren in of nabij deze gebieden en omdat er een landbouwontwikkelingsgebied (LOG) voor de intensieve veehouderij ligt in het deelgebied "Noord". Het gebied is als LOG aangewezen in het Reconstructieplan Maas en Meierij (2005) en is ook opgenomen in de Verordening Ruimte van de provincie Noord-Brabant (2010). Het landbouwontwikkelingsgebied is bedoeld om een bijdrage te leveren aan de gewenste afwaartse beweging van de intensieve veehouderij door ruimte voor uitbreiding van bestaande intensieve veehouderij te geven en mogelijkheden te bieden voor bedrijven die op andere plekken, nabij kernen en natuurgebieden, geen mogelijkheden hebben voor groei.

Het LOG ligt nabij het bestaande woongebied de Grootte Wielen. De ontwikkeling van de intensieve veehouderij in het LOG staat op gespannen voet met de verstedelijking op de (middel)lange termijn in de omgeving van het LOG. De gemeenteraad heeft in 2009 aangegeven dat nieuwbouw van woningen in de locatie Noordoosthoek (vierde kwadrant van de Grootte Wielen) wenselijk is. Ook heeft de raad het gebied De Blokken, onderdeel van het plangebied van het deelgebied Noord en grenzend aan het LOG, als mogelijke locatie voor de bouw van nieuwe woningen genoemd.

1.2 AFBAKENING

Voor de ontwikkelingen in het Bestemmingsplan Buitengebied Noord en Kloosterstraat geldt dat significante effecten op voorhand niet zijn uit te sluiten en daarom is een Passende Beoordeling in het kader van de Natuurbeschermingswet 1998 noodzakelijk.

In deze Passende Beoordeling draait het om de beantwoording van de volgende centrale vragen:

1. Tot welke (mogelijke) effecten leidt het plan?
2. Wat is de reikwijdte van mogelijke effecten?
3. Hoe beïnvloeden de effecten de kwalificerende natuurwaarden, gelet op de instandhoudingsdoelstellingen?
4. Zijn mogelijke negatieve effecten significant?
5. Op welke wijze kunnen negatieve effecten voorkomen of verminderd worden?

In het kader van het MER zijn verschillende alternatieven ontwikkeld. Deze alternatieven zijn beoordeeld in het MER (zie ARCADIS, 2012). Bij het initiatief zijn m.b.t. de Natura 2000-gebieden op voorhand enkel effecten te verwachten als gevolg van een verandering van de ammoniak en stikstofdepositie. Een toename van stikstofdepositie als gevolg van de mogelijkheden uit het Bestemmingsplan Buitengebied leidt mogelijk tot significante effecten. In deze Passende Beoordeling worden de alternatieven daarom getoetst op mogelijke effecten van verandering van de stikstofdepositie op de instandhoudingsdoelstellingen van de Natura 2000-gebieden. Het volgende tekstkader beschrijft de rol van de Passende Beoordeling in het MER.

DE ROL VAN DE PASSENDE BEOORDELING IN HET MER

De Commissie voor de m.e.r. zegt het volgende over de rol van een Passende Beoordeling in het MER (website www.commissiemer.nl Tips en praktijkvoorbeelden planMER):

“De lijn die de Commissie hanteert is dat de Passende Beoordeling qua abstractieniveau kan aansluiten bij die van het plan en daarmee de concreetheid van de te nemen besluiten. Bij een meer strategisch plan heeft de Passende Beoordeling het karakter van een verkenning van de kans (het risico) dat het voorgenomen beleid binnen de randvoorwaarden van de natuurbeschermingswetgeving (niet) uitvoerbaar is. Door de onderdelen van het voorgenomen beleid te leggen naast de Natura 2000-gebieden in het plan- of studiegebied kunnen daarover uitspraken worden gedaan op basis van (gemotiveerd) deskundigenoordeel. De conclusies kunnen geformuleerd worden op grond van de ‘stoplichtbenadering’.”

De Passende Beoordeling richt zich op de gebiedsbescherming in het kader van de Natuurbeschermingswet 1998. Om indien aan de orde de gehele Natuurbeschermingswetprocedure te kunnen doorlopen, dienen nadere bepalingen plaats te vinden van de haalbaarheid van zowel natuurdoelen als voorgenomen ruimtelijke ontwikkeling. Daarnaast is het voor een natuurbeschermingswetvergunning noodzakelijk een gemotiveerde keuze in alternatieven te maken. Indien een definitieve keuze gemaakt is voor een alternatief, zal mogelijk nog een ADC-toets uitgevoerd moeten worden. Dit is overigens alleen het geval als de gekozen alternatief mogelijk significant negatieve gevolgen voor de instandhoudingsdoelstellingen van de Natura 2000-gebieden heeft. Bij significante effecten is een ADC-toets noodzakelijk voor de vergunningsaanvraag. Hierin worden de Alternatieven, Dwingende redenen van groot openbaar belang en Compensatie uitgewerkt. Compensatie is het sluitstuk van de toets en is dus alleen van toepassing als op bevredigende wijze de Alternatieven en Dwingende redenen uitgewerkt zijn. In de lijn van wat de Commissie voor de m.e.r. zegt over de rol van een Passende Beoordeling (zie hierboven) moet onderhavige Passende Beoordeling in het kader van het Bestemmingsplan Buitengebied gezien worden als een risico-inschatting. Bij nadere uitvoering van het bestemmingsplan (initiatieven die nadere besluitvorming vragen) kan de Natuurbeschermingswetprocedure aan de orde zijn.

In deze Passende Beoordeling worden de effecten in beeld gebracht op de Natura 2000-gebieden ‘Vlijmens Ven, Moerputten & Bossche Broek’, Loonse en Drunense Duinen & Leemkuilen’, ‘Kampina & Oisterwijkse Vennen en ‘Uiterwaarden Waal’. Tevens wordt aangegeven welke effecten er optreden op het Beschermd Natuurmonument ‘Dommelbeemden’. Alle andere Natura 2000-gebieden zijn verder weg gelegen (afstand tot bijvoorbeeld de Natura 2000-gebieden ‘Langstraat’ en ‘Loevestein, Pompveld en Kornsche Boezem’ is meer dan 20 km), geen grotere effecten optreden dan de te beoordelen Natura 2000-gebieden.

Een toetsing aan de soortbescherming (Flora- en faunawet) vindt niet plaats in voorliggend rapport.

1.3 LEESWIJZER

In hoofdstuk 2 wordt kort ingegaan op de alternatieven, op het studiegebied en op de uitgangspunten voor de Passende Beoordeling. Hoofdstuk 3 beschrijft het wettelijk kader. Hieruit volgt het beoordelingskader wat staat omschreven in hoofdstuk 4. De effectbeschrijving en -beoordeling, dus de feitelijke toetsing, vindt plaats in hoofdstuk 5. Tot slot worden in hoofdstuk 6 de conclusies en aanbevelingen gegeven. Bijlage 1 geeft de veranderingen van de Natuurbeschermingswet door de Crisis- en herstelwet. Ten slotte staan in bijlage 2 de gebruikte bronnen.

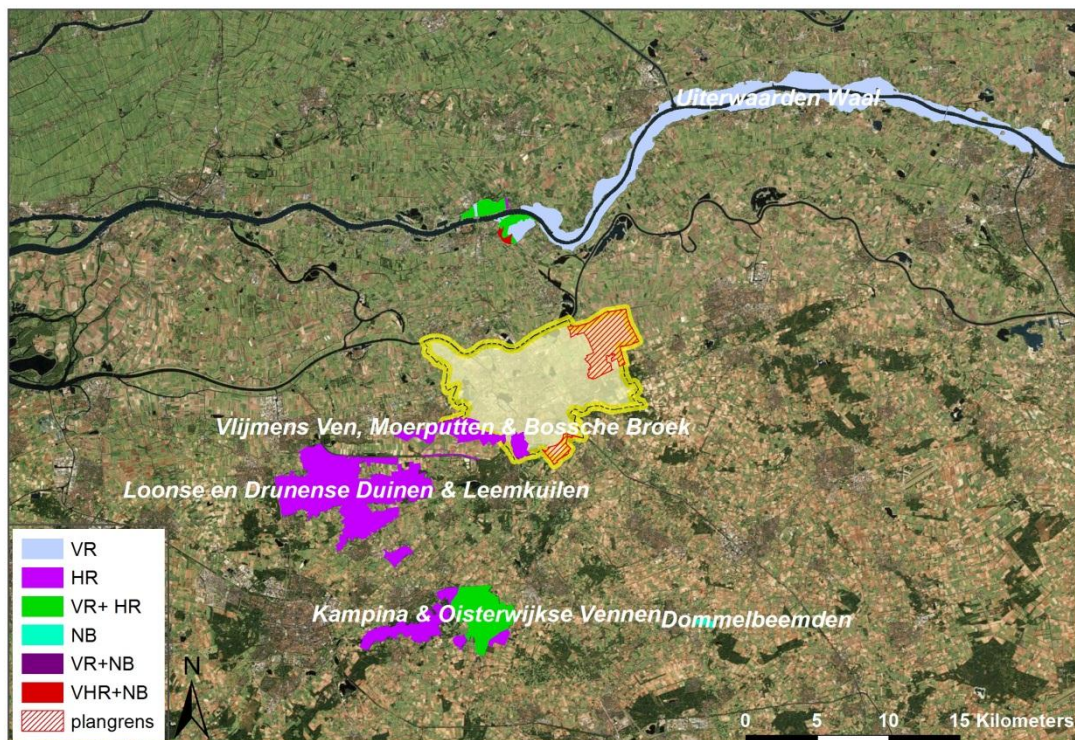
2 Planbeschrijving

Hoofdstuk 2 geeft de planomschrijving welke overeenstemt met het MER voor het Bestemmingsplan Buitengebied (voor meer informatie zie ARCADIS, 2012). Belangrijk zijn de uitgangspunten, die de basis vormen voor de effectbepaling.

2.1 STUDIEGEBIED

Een verhoging van de depositie van stikstof kan leiden tot verzuring en vermesting, dit leidt mogelijk tot de achteruitgang van aanwezige vegetaties, zowel in kwaliteit als in kwantiteit. Een aantal habitattypen is gevoelig voor de verzurende en vermestende werking van de depositie van stikstof (Van Dobben & Van Hinsberg, 2008, zie ook paragraaf 3.2). De effecten als gevolg van een veranderende stikstofdepositie als gevolg van het plan zijn niet bij voorbaat uitgesloten.

De maximale reikwijdte van de te verwachte effecten bepaalt het studiegebied (het gebied waar effecten te verwachten zijn). Depositie van stikstof treedt tot in de wijde omgeving op. Onderstaande Natura 2000-gebieden in Nederland vormen het studiegebied van voorliggende Passende Beoordeling. De uitgangspunten voor de toetsing zijn beschreven in paragraaf 2. 4.

Afbeelding 2 Ligging plangebied ten opzichte van Natura 2000-gebieden en Beschermd Natuurmonumenten

2.2 REFERENTIESITUATIE

Er zijn verschillende mogelijkheden om de huidige situatie in beeld te brengen, ten behoeve van de referentie:

- De 'Huidige situatie Vergund (HS-V)' geeft de milieubelasting van de aanwezige veehouderijen op basis van de verleende vergunningen weer.
- De 'Huidige situatie CBS (HS-CBS)' geeft de milieubelasting op basis van de verleende vergunningen, gecorrigeerd voor het verschil tussen de vergunde veebezetting en de opgaven uit de CBS tellingen¹ weer.
- De 'Referentie Vergund (REF-V)' geeft de milieubelasting uitgaande van de huidige situatie vergund weer, maar waarbij wordt uitgegaan van de verplichting dat alle stallen voldoen aan het Besluit Huisvesting.
- De 'Referentie CBS (REF-CBS)' geeft de autonome situatie weer en is gelijk aan de 'Huidige situatie CBS'. Echter wordt hierbij uitgegaan van de verplichting dat alle stallen voldoen aan het Besluit Huisvesting.

In de Passende Beoordeling wordt de 'Huidige situatie CBS' als referentiesituatie gebruikt. Dit om zo goed mogelijk een inschatting te kunnen geven van de vergunde en gerealiseerde rechten op het detailniveau van het Bestemmingsplan Buitengebied. Concrete informatie op dit schaal- en detailniveau ontbreekt. Bij het beoordelen van een concreet initiatief zal er nader in moeten worden ingegaan op de uitstoot en depositie van stikstof op de peildatum van 7 december 2004 en veranderingen daarna, om zo te kunnen bepalen ten aanzien van welke uitgangssituatie de aanvraag getoetst dient te worden.

2.3 ALTERNATIEVEN

In het MER zijn enkele alternatieven ontwikkeld en behandeld. De milieueffecten van deze alternatieven worden bepaald door de effecten van deze te vergelijken met de huidige situaties en referentiesituatie.

- Het alternatief 'voorkeuralternatief' (VKA) beschrijft de effecten van het planologisch beleid ten aanzien van veehouderijen zoals opgenomen in het voorontwerp bestemmingsplan van het bestemmingsplan met de reële verwachting van groei en krimp van de veehouderijen. Locaties waar nu veehouderijen zijn gevestigd met een beperkte omvang groeien niet of stoppen. Locaties waar bedrijven al een omvang van minimaal 70 nge hebben, zijn mogelijke groeiers, voor zover de planologische ruimte en de milieuruimte die groei mogelijk maakt.
- Het tweede alternatief 'worst-case voorkeursalternatief' (worst-case VKA) richt zich ook op de mogelijkheden zoals opgenomen in het voorontwerp bestemmingsplan, maar met een worst-case benadering. Hierbij wordt inzichtelijk wat maximaal mogelijk is binnen het bestemmingsplan. Hierbij wordt alleen uitgegaan van groei van veehouderijen (en dus geen krimp). In dit alternatief wordt er van uitgegaan dat ook de locaties waar nu kleinere veehouderijen gevestigd zijn, kunnen groeien.
- Bij het derde alternatief "provinciaal beleid" wordt het voorontwerp bestemmingsplan eveneens als basis gebruikt maar wordt ook gekeken naar ontwikkelingen welke via aparte procedures (dus buiten het bestemmingsplan) mogelijk zijn, voor zover passend in het actuele provinciale beleidskader. Voor intensieve veehouderij gaat het dan om vergroting van bouwblokken in de verwevingsgebieden (tot 1,5 hectare) en de mogelijkheden voor omschakeling naar intensieve veehouderij. In dit alternatief wordt ook uitgegaan van krimp en groei, dus het betreft geen worst-case benadering.

¹ Centraal Bureau voor de Statistiek publiceert jaarlijks een beschrijving van de structuur van de Nederlandse agrarische sector middels landbouwtellingen. De daadwerkelijke aantallen vee aanwezig op een bedrijf, streek of gemeente kan afwijken van hetgeen vergund is middels een milieuvergunning.

Uitgangspunten van de alternatieven

In de onderstaande tabel zijn de uitgangspunten van de (studie) alternatieven weergegeven per aspect en indeling. Hierbij zijn de volgende afkortingen gehanteerd:

- Voorkeursalternatief (VKA).
- Voorkeursalternatief worst-case (WC).
- Provinciaal beleid, buitenplanse ontwikkelingen (PB).

Aspect	In extensiveringsgebied	In verwevingsgebied	In landbouwontwikkelingsgebied
Uitbreiding grondgebonden	VKA: tot 1,5 hectare WC: tot 1,5 hectare of +20% PB: tot 1,5 hectare of +20%		
Uitbreiding intensieve veehouderij	VKA, WC en PB: geen uitbreiding	VKA en WC: uitbreiding binnen bouwblok PB: tot 1,5 hectare	VKA, WC en PB: tot 1,5 hectare
noot bij uitbreiding: Het krimp en groei scenario en de beschikbare milieuruimte v.w.b. geur is leidend voor de uitbreidingsmogelijkheden.			
Omschakelingen naar intensieve veehouderij	VKA, WC en PB: niet	VKA, WC en PB: niet	VKA en WC: niet PB: 2, oostelijk deel LOG
Nieuwvesting intensieve veehouderij	VKA, WC en PB: niet	VKA, WC en PB: niet	VKA, WC en PB: niet
Omschakeling naar grondgebonden of nieuwvesting van grondgebonden veehouderijen	Wordt niet van uitgegaan		
Krimp-groei veehouderijen	VKA en PB: kleiner dan 70 nge stopt WC: alleen groei	VKA en PB: < 70 nge stopt en > 70 potentiële groeier of blijver WC: alleen groei	VKA en PB: < 70 nge stopt en > 70 potentiële groeier of blijver WC: alleen groei
Overige uitgangspunten	Alle bestaande stallen voldoen of gaan voldoen aan het besluit Huisvesting; Alle nieuwe stallen voldoen aan de emissiegrenswaarden uit de Verordening stikstof van de Provincie Noord-Brabant.		

Tabel 1 Uitgangspunten van de alternatieven

2.4 UITGANGSPUNTEN PASSENDE BEOORDELING

De volgende uitgangspunten zijn gehanteerd voor het opstellen van deze Passende Beoordeling:

- Veranderingen in de landbouwbedrijven kunnen leiden tot verschillende effecten op Natura 2000-gebieden. Mogelijke effecten zijn verzuring, vermesting, oppervlakteverlies door ruimtebeslag, versnippering van leefgebieden van beschermde soorten, verzoeting of verzilting, verdroging of vernatting van gebieden, verandering van stroomsnelheid, verandering van overstromingsfrequentie, verstoring door licht, geluid of trilling, optische verstoring en verstoring door mechanische effecten. Gezien de afstand tot de beschermde gebieden en de aard van de voorziene veranderingen, worden veranderingen in populatiedynamiek en soortensamenstelling door bovenstaande effecten, met uitzondering van vermesting en verzuring, uitgesloten. Als gevolg van een mogelijke toename van stikstofdepositie zijn effecten op nabijgelegen Natura 2000-gebieden niet uit te sluiten. Dit rapport richt zich volledig op de effecten van stikstofdepositie.
- Het studiegebied bestaat uit de Natura 2000-gebieden “Vlijmens ven, Moerputten & Bossche broek”, “Loonse en Drunense Duinen & Leemkuilen”, “Kampina & Oisterwijkse Vennen” en “Uiterwaarden Waal”.
- Naast Natura 2000-gebieden ligt binnen het studiegebied het Beschermd Natuurmonument “Dommelbeemden”.
- Voor de berekeningen en effectbeoordeling is uitgegaan van de ‘Huidige situatie CBS’. De ‘Huidige situatie CBS’ vormt een benadering van de “werkelijke situatie” en is vooral van belang vanuit het juridisch kader, maar voor het MER is vooral ook een vergelijking van alternatieven met ‘Huidige situatie’ en de ‘Referentie CBS’ van belang.
- Voor achtergronddeposities zijn gegevens gebruikt uit jaren die zo dicht mogelijk lagen bij de jaartallen die in het MER zijn aangegeven als uitgangspunten voor huidige situatie en autonome ontwikkelingen.
- De berekeningen van de stikstofdeposities zijn uitgevoerd met OPS-Pro 4.2.
- De stikstofdepositie vanuit veehouderijen wordt vooral veroorzaakt door NH₃. Bij de berekeningen zijn deze dan ook het meest belangrijk. De uitstoot van NO_x van veehouderijen is zeer klein vergeleken met NH₃. Voor veehouderijen zijn ook geen gegevens bekend van de uitstoot van NO_x.

3

Wet- en regelgeving

Dit hoofdstuk beschrijft het relevante wettelijke kader voor deze Passende Beoordeling. Delen van relevante wetten en beleid zijn opgenomen in bijlage 1.

3.1 NATUURBESCHERMINGSWET

3.1.1 WETTELIJK KADER

De Natuurbeschermingswet 1998 is in oktober 2005 in werking getreden. Deze wet is onder meer de juridische basis voor de bescherming van Natura 2000-gebieden. De Europese Unie heeft twee richtlijnen vastgesteld die moeten zorg dragen voor de bescherming van de belangrijkste Europese natuurwaarden: de Vogelrichtlijn uit 1979 en de Habitatrichtlijn uit 1992. Hoewel het om twee afzonderlijke richtlijnen gaat, worden ze vanwege hun overeenkomsten vaak in één adem genoemd. Men spreekt dan over de 'Vogel- en Habitatrichtlijn'. De internationale verplichtingen vanuit de Europese Vogel- en Habitatrichtlijn zijn met deze wet in de nationale wetgeving verankerd.

De Habitatrichtlijn heeft tot doel bij te dragen aan het waarborgen van de biologische diversiteit door het in stand houden van de natuurlijke habitats en de wilde flora en fauna op het Europese grondgebied van de lidstaten waarop de richtlijn van toepassing is. De richtlijn onderscheidt daarbij te beschermen gebieden en te beschermen soorten.

Het hoofddoel van de Vogelrichtlijn is het in stand houden van alle natuurlijk in het wild levende vogelsoorten op het Europees grondgebied van de lidstaten.

De Vogelrichtlijn kent evenals de Habitatrichtlijn twee beschermingsdoelen:

1. de bescherming van gebieden waarin belangrijke vogelsoorten aanwezig zijn en
2. de bescherming van de vogels zelf.

Gebieden die beschermd moeten worden vanwege hun betekenis voor soorten of habitats zijn geselecteerd voor:

- soorten uit bijlage I van de Vogelrichtlijn en trekkende watervogels;
- habitats uit bijlage I en soorten uit bijlage II van de Habitatrichtlijn.

In Nederland hebben verschillende natuurgebieden een beschermd status onder de Natuurbeschermingswet 1998 gekregen. Twee categorieën zijn onderscheiden:

- Natura 2000-gebieden;
- Beschermde Natuurmonumenten.

Natura 2000-gebieden

Onder Natura 2000 vallen de gebieden die op grond van de Vogelrichtlijn en Habitatrichtlijn zijn aangewezen. Voor deze gebieden gelden instandhoudingsdoelstellingen. De essentie van het beschermingsregime is dat de instandhoudingsdoelstellingen niet in gevaar komen. Om dit toetsbaar te maken kent de Natuurbeschermingswet 1998 voor projecten en andere handelingen een vergunningplicht voor plannen en projecten met mogelijke gevolgen voor soorten en habitats van de betreffende gebieden. Het bevoegd gezag (in dit geval de provincies waarin de Natura 2000-gebieden gelegen zijn) verleent alleen een vergunning voor een plan wanneer zeker is dat de instandhoudingsdoelstellingen van het gebied niet in gevaar komen door het plan. Afwijken van de regel is mogelijk wanneer alternatieve oplossingen voor het project ontbreken en sprake is van dwingende redenen van groot openbaar belang.

Handelingen buiten Natura 2000-gebieden hebben mogelijk significante effecten op het gebied. Voor deze handelingen is het begrip 'externe werking' van toepassing (art. 65 Natuurbeschermingswet). Dit betekent dat de vergunningplicht ook van toepassing is op handelingen buiten het Natura 2000-gebied, indien significante negatieve gevolgen niet zijn uitgesloten. Daarnaast is de zogenaamde Zorgplichtbepaling (art. 191 Natuurbeschermingswet 1998) van toepassing. Deze zorgplicht houdt onder meer in dat een activiteit met mogelijke nadelen voor de natuurwaarden van het gebied, niet plaats mogen vinden. Ook moeten alle maatregelen worden genomen om gevolgen te voorkomen of te beperken.

Crisis- en herstelwet

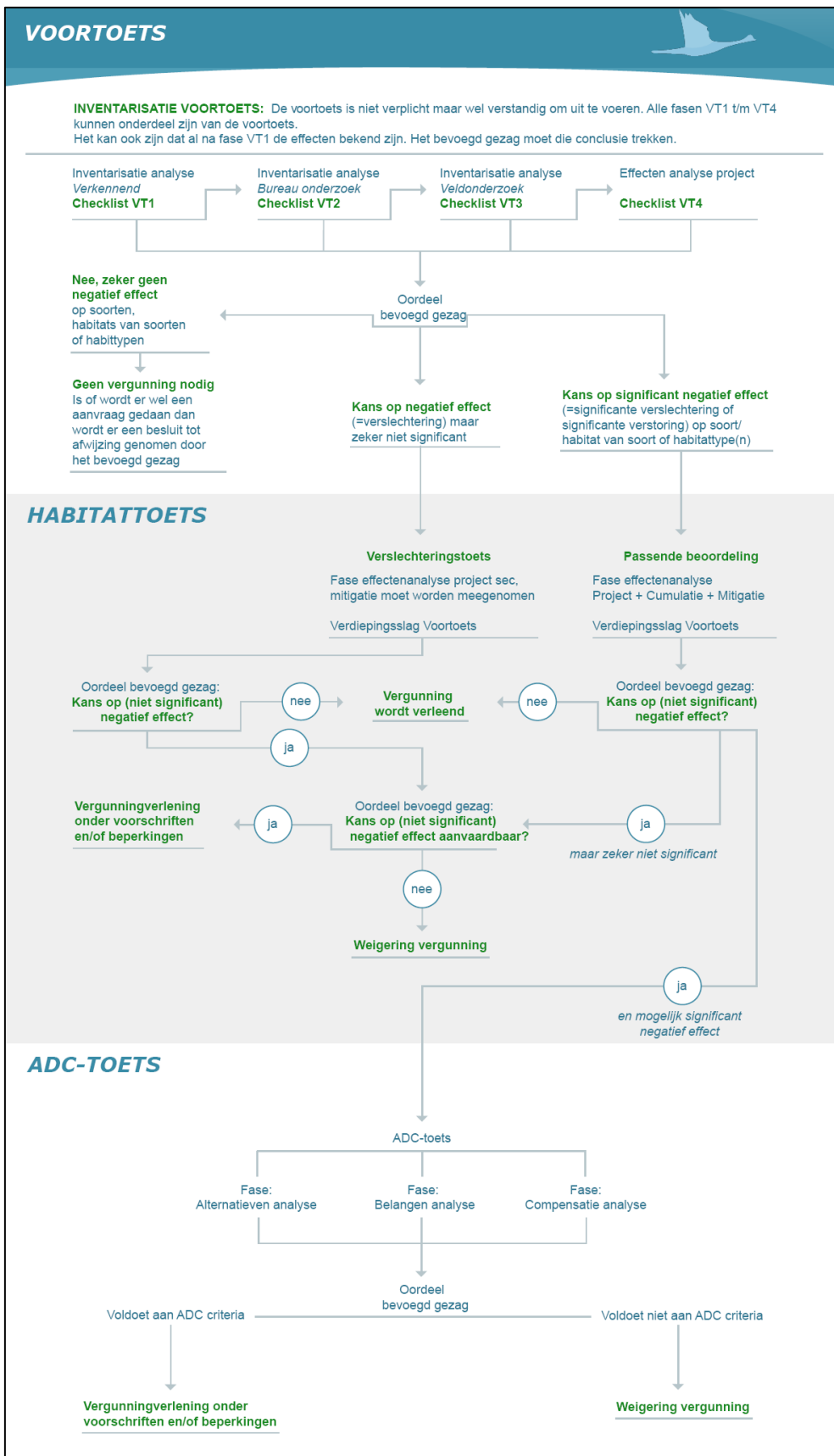
De Crisis- en herstelwet trad op 1 april 2010 in werking. De Crisis- en herstelwet voorziet in een aantal wijzigingen van de Natuurbeschermingswet 1998. Deze wijzigingen hebben tot doel de wet in de praktijk beter hanteerbaar te maken, zonder afbreuk te doen aan de doelen van de wet en bijbehorende richtlijnen. Eén van de maatregelen is een verlicht regime voor Beschermd Natuurmonumenten (zie bijlage 1).

3.1.2 ONDERZOEK VERGUNNINGVERLENING

Als geen sprake is van verslechtering van de kwaliteit van habitats en hoogstens sprake is van niet-significante verstoring van soorten (geen effect op populatieniveau), is geen Natuurbeschermingswetvergunning nodig. Nader onderzoek is in dat geval niet nodig. Als dit niet het geval is, dan is een vergunning vereist. De Natuurbeschermingswet kent twee routes voor het verlenen van een vergunning (zoals weergegeven in onderstaande afbeelding):

1. Als (mogelijk) sprake is van significante verstoring van soorten en/of significante verslechtering van de kwaliteit van habitats, is een Passende Beoordeling vereist.
2. Als verslechtering van de kwaliteit van habitats is voorzien, maar deze zeker niet significant is, is een Verslechteringstoets vereist.

Een activiteit heeft significante effecten als zij de instandhoudingsdoelstellingen van het gebied in gevaar brengt. Hiervoor is geen objectieve grens; per geval moet derhalve bekeken worden of een effect significant is. Het oordeel moet daarbij gebaseerd zijn op de specifieke situatie die van toepassing is. Ook cumulatieve effecten moeten onderzocht worden (Ministerie van LNV, 2006, zie ook Steunpunt Natura 2000, 2008).

Afbeelding 3 Schematische weergave vergunningverlening in het kader van Natura 2000. Waar in de afbeelding gesproken wordt over bevoegd gezag betreft dat het bevoegd gezag ingevolge de Natuurbeschermingswet.

Een Passende Beoordeling brengt gedetailleerd in kaart wat mogelijke effecten zijn van de activiteit op de natuurwaarden in het gebied en welke verzachtende (mitigerende) maatregelen de initiatiefnemer van plan is te nemen. De instandhoudingsdoelstellingen van het Natura 2000-gebied vormen het toetsingskader. Significante effecten worden beoordeeld in het licht van de specifieke milieukenmerken en omstandigheden van het gebied. Ook omkeerbare en tijdelijke effecten zijn mogelijk significant. In een Passende Beoordeling zijn naast de effecten van het project ook de cumulatieve effecten uitgewerkt.

Indien uit aanvullende toetsingen blijkt dat een project niet leidt tot significante effecten, dan kan het Bevoegd Gezag de vergunning verlenen. Een Passende Beoordeling kan gezien worden als Verslechteringstoets als significante effecten zijn uitgesloten. Als wel significante effecten optreden, mag alleen een vergunning worden verleend na het uitvoeren van de ADC-toets, zie het volgende tekstkader.

ADC-TOETS

De ADC-toets beschrijft de Alternatieven, Dwingende redenen van groot openbaar belang en Compenserende maatregelen. Redenen van economische aard gelden als dwingende reden van groot openbaar belang. Als prioritair soorten of habitats deel uitmaken van de instandhoudingsdoelen gelden redenen van economische aard niet zonder meer. Redenen van economische aard gelden in dat geval als dwingende redenen van groot openbaar belang na toetsing en goedkeuring door de Europese Commissie.

3.2 BEOORDELING STIKSTOFDEPOSITIE

3.2.1 BESCHOUWING KRITISCHE DEPOSITIEWAARDE

Voor een kwantitatieve beoordeling van het effect van stikstofdepositie op de kwalificerende habitats wordt gebruik gemaakt van de kritische depositiewaarde. Dit is de grens waarboven niet kan worden uitgesloten dat de kwaliteit van het habitatype significant wordt aangetast als gevolg van de verzurende en/of vermestende invloed van de atmosferische stikstofdepositie. Als de stikstofdepositie hoger is dan de kritische depositiewaarde, dan zijn significant negatieve effecten op de instandhoudingsdoelstellingen niet uit te sluiten.

De term 'critical load' wordt in de milieuwetenschappen gedefinieerd als: "een kwantitatieve schatting op basis van de best beschikbare kennis van de belasting door één of meer verontreinigingen waar beneden geen significante schadelijke effecten optreden bij specifieke gevoelige elementen van het milieu" (Langan & Hornung, 1992).

Van Dobben en Van Hinsberg (2008) geven de meest recente gegevens van kritische depositiewaarden (KDW) voor de Nederlandse Natura 2000-gebieden. De kritische depositiewaarden voor stikstof zijn op een zodanige manier bepaald dat verzuring en vermesting hierin zijn verdisconteerd. Het effect van stikstofdepositie omvat daarom zowel de effecten van verzuring als vermesting. Het rapport is vastgesteld na beoordeling door een internationale reviewcommissie. In het rapport wordt de kritische depositie als volgt gedefinieerd: "de grens waarboven het risico niet kan worden uitgesloten dat de kwaliteit van het habitatype significant wordt aangetast als gevolg van de verzurende en/of vermestende invloed van de atmosferische stikstofdepositie". Deze definitie komt overeen met de internationaal gebruikte definiëring van het begrip "critical load". Dit betekent dat de kritische depositiewaarde de grens vormt waarboven niet kan worden uitgesloten, dat de kwaliteit van het habitatype significant wordt aangetast als gevolg van de verzurende en/of vermestende invloed van de atmosferische stikstofdepositie. Als de stikstofdepositie hoger is dan de kritische depositiewaarde, dan zijn significant negatieve effecten niet uit te sluiten.

Van Dobben en Van Hinsberg (2008) geven aan dat de beschikbaarheid van habitatspecifieke drempelwaarden (in plaats van gebiedspecifieke) de mogelijkheid opent ruimtelijk te differentiëren naar effecten op verschillende habitats. In de begeleidende brief van het ministerie van LNV (nu EL&I), bij het vrijgeven van het bovengenoemde rapport, wordt het volgende gesteld over het gebruik van kritische depositiewaarden voor stikstof:

“Het gebruik van kritische depositiewaarden voor stikstof bij vergunningverlening moet aanzienlijk worden genuanceerd. Beschouw deze waarden veeleer als hulpmiddel op basis waarvan de uiteindelijk te behalen doelstelling mede is gebaseerd”. Dit komt overeen met een conclusie uit het rapport “Stikstof/ammoniak in relatie tot Natura 2000” van de door de Minister van LNV (nu EL&I) ingestelde Taskforce Ammoniak (Commissie Trojan, 2008). Volgens de Taskforce zijn kritische depositiewaarden niet meer dan een nuttig wetenschappelijk hulpmiddel bij het beoordelen van milieubelasting op natuurgebieden. Deze waarden kunnen niet strikt worden toegepast bij het beantwoorden van de vraag of een vergunning voor uitbreiding kan worden verleend.

Bij een vergunningaanvraag moet worden getoetst in hoeverre een initiatief een belemmering vormt voor het behalen van de instandhoudingsdoelstellingen van een Natura 2000-gebied. Voor het behalen van de instandhoudingsdoelstellingen zijn meer factoren van belang dan alleen depositie. De Minister van LNV (nu EL&I) heeft dit standpunt ingenomen in de brief waarbij het rapport van Van Dobben en Van Hinsberg (2008) openbaar is gemaakt. In deze brief van het Ministerie van LNV van 16 juli 2008 wordt een lijst van factoren gegeven die, naast stikstofdepositie, eveneens van belang zijn. Dit wordt bevestigd in de “Handreiking beoordeling activiteiten die stikstofdepositie veroorzaken op Natura 2000-gebieden” dat het Ministerie van LNV (2008f) heeft opgesteld. Inmiddels is in het kader van de PAS ten behoeve van gebiedsanalyses KDW'n geactualiseerd (PAS werkbijeenkomst, 2012).

De conclusie is dat bij de toetsing van mogelijk schadelijke initiatieven, aan de kritische depositiewaarden geen absolute betekenis kan worden gehecht. Een significant negatief effect op de staat van instandhouding kan niet worden afgeleid van alleen het overschrijden van de kritische depositiewaarde. Voor een dergelijke conclusie dienen meer factoren te worden bekeken. De kritische depositiewaarden moeten worden gezien als een wetenschappelijk hulpmiddel bij het beoordelen van de milieubelasting van Natura 2000-gebieden.

3.2.2 TOETSINGSKADER STIKSTOFDEPOSITIE

Voor het beoordelen van effecten van stikstofdepositie op gevoelige Natura 2000-gebieden bestaat op het moment van het opstellen van voorliggend rapport geen toetsingskader. Het oorspronkelijke Toetsingskader Ammoniak is door de Raad van State vernietigd.

Naar aanleiding daarvan deed de Commissie Trojan (2008) aanbevelingen voor een meer op maatwerk gebaseerde aanpak.

Mede op basis van deze aanbevelingen stelde het Ministerie van LNV (2008f) de “Handreiking beoordeling activiteiten die stikstofdepositie veroorzaken op Natura 2000-gebieden” op.

In juni 2009 adviseerde de Adviesgroep Huys (2009) aan de Minister van LNV over de problematiek. In een brief van de Minister van LNV (2009a) aan de Tweede Kamer d.d. 30 juni 2009 over Natura 2000, reageert zij op het advies van de Adviesgroep Huys d.d. 19 juni 2009 (‘Meer dynamiek bij de uitvoering van nationale en Europese natuurwetgeving’). De Adviesgroep Huys geeft aan dat de kritische depositiewaarde in het Nederlandse beleid een te grote aandacht heeft gekregen en dat die waarde te strikt is geformuleerd en toegepast. Dit doet geen recht aan de werkelijkheid dat depositie slechts één van de elementen is, die eraan bijdragen dat geen gunstige staat van instandhouding kan worden bereikt of behouden.

De adviesgroep beveelt aan het belang van de kritische depositiewaarde te relativeren en verwacht dat daardoor de nadruk bij toetsing door de Afdeling Bestuursrechtspraak van de Raad van State zal verminderen.

Deze aanbeveling is in lijn met het advies van de Commissie Trojan (2008). Het ministerie gaf aan dat zij van mening is dat de kritische depositiewaarde niet in absolute termen moet worden gebruikt. Deze waarde is richtinggevend voor de langere termijn, maar niet noodzakelijkerwijs een realistisch streven voor de korte termijn. Dat geldt zeker in gebieden waar de feitelijke depositie al vele malen hoger is dan de kritische depositiewaarde.

De minister onderschrijft, zoals genoemd door de adviesgroep, het belang van het inzichtelijk maken van de gevolgen van een initiatief voor de instandhoudingsdoelstellingen door middel van een Passende Beoordeling.

Aankondiging nieuw beleid

De minister bereidt een voorstel voor, dat voorziet in een specifiek beoordelingsregime voor stikstof. In de situatie dat een activiteit per saldo niet leidt tot een toename van de stikstofdepositie in een gebied, heeft deze activiteit geen invloed op de stikstofdepositie en is er feitelijk sprake van een 'standstill-situatie'. In een dergelijke situatie is geen sprake van een project met mogelijk significante effecten, die verband houden met de stikstofemissie. Dergelijke activiteiten zouden volgens het ministerie doorgang moeten vinden. In dat geval wordt de stikstofdepositie bij de vergunningverlening in het kader van de Natuurbeschermingswet 1998 buiten beschouwing gelaten. Of dit ten aanzien van dit plan zo is, kan worden beoordeeld op grond van een analyse van de historische ontwikkeling van de stikstofdepositie door de tijd heen, in relatie tot de op die momenten geldende wetgeving. Wettelijk moet worden verzekerd dat bij gelijkblijvende depositie een vergunning in het kader van de Natuurbeschermingswet 1998 niet kan worden geweigerd.

Rijk en provincies hebben begin november 2009 overeenstemming bereikt over de hoofdlijnen van een effectieve aanpak van de stikstofproblemen in en nabij Natura 2000-gebieden. Een zogenoemde Programmatiese Aanpak Stikstof wordt op hoofdlijnen zo snel mogelijk in het kabinet vastgesteld, maar is thans nog niet beschikbaar.

Provinciale Verordening stikstof en Natura 2000 (versie 13 januari 2012)

De provincie is bevoegd gezag voor de uitvoering van de Natuurbeschermingswet 1998. Dit betekent dat zij verantwoordelijk is voor het opstellen van beheerplannen voor deze gebieden, het verlenen van vergunningen en beoordelen van meldingen (in het kader van de Verordening stikstof en Natura 2000, zie hierna), handhaving van die verordening en beoordeling van bijvoorbeeld bestemmingsplannen met mogelijk nadelige gevolgen voor de Natura 2000-gebieden.

De mogelijkheden voor ontwikkeling van veehouderijen in de gemeente 's-Hertogenbosch worden in belangrijke mate bepaald door de (on)mogelijkheden om een Natuurbeschermingswetvergunning te krijgen voor de gewenste ontwikkeling van het bedrijf en de eisen en randvoorwaarden die voortvloeien uit de Verordening stikstof en Natura 2000 die in juli 2010 door Provinciale Staten is vastgesteld.

De verordening beoogt:

- het beschermen van natuur en landschap, waaronder het terugdringen van de achteruitgang van biodiversiteit door reductie van de stikstofdepositie;
- ruimte geven aan agrarische bedrijfsontwikkeling door het reduceren van vergunningenprocedures in het kader van de Natuurbeschermingswet 1998;
- het terugdringen van de regeldruk en administratieve lasten door het faciliteren van saldering via de depositiebank.

De verordening is gebaseerd op een convenant dat op 29 september 2009 met diverse partijen is bereikt. Deze partijen zijn de provincie Noord-Brabant, provincie Limburg, Brabantse Milieufederatie (BMF), Zuidelijke Land- en Tuinbouworganisatie (ZLTO), Limburgse Land- en Tuinbouwbond (LLTB), Stuurgroep Dynamisch Platteland, Brabants Landschap, Limburgs Landschap, Staatsbosbeheer en Vereniging Natuurmonumenten.

Eisen maximale emissie

De verordening stelt (extra) technische eisen aan stallen die qua emissiereductie verder gaan dan de vereisten uit de AMvB-Huisvesting. Nieuwe stallen worden vanaf juli 2010 getoetst aan de streefwaarden die in de bijlagen bij de verordening zijn genoemd en de toepassing van stallen/technieken met een ammoniakemissie per dier die ligt onder die streefwaarden. Voor bijvoorbeeld varkensstallen geldt een streefwaarde van 85% reductie t.o.v. traditionele stallen en er zijn voldoende technieken beschikbaar die voldoen aan die streefwaarden. Voor een aantal diercategorieën, zoals melkkoeien, geiten en legkippen in scharreelsysteem, zijn er nog geen stallen/technieken beschikbaar die aan de streefwaarden voldoen. Voor die diersoorten geldt dat gebruik moet worden gemaakt van die technieken die het meest in de buurt van de streefwaarden komen en praktisch toepasbaar zijn. Dit wordt beoordeeld door een commissie van deskundigen die de streefwaarden periodiek bijstelt, naar gelang de beschikbaarheid van nieuwe technieken of een te hoog regionaal depositieniveau.

Deze eisen gelden voor nieuwe stallen, niet voor bestaande stallen. Uiterlijk op 1 januari 2028 (na drie beheerplanperiodes) dient het bedrijf als geheel gemiddeld te voldoen aan de vereisten uit de provinciale verordening.

Gecorrigeerd emissieplafond als referentieniveau

Aanvragen voor een Natuurbeschermingswetvergunning c.q. meldingen worden ook getoetst aan het gecorrigeerd emissieplafond. Dit is de emissie van ammoniak volgens de op 7 december 2004 geldende vergunning, gecorrigeerd voor de vereisten uit de AMvB-Huisvesting. Voor bedrijven die al eerder een Natuurbeschermingswetvergunning hebben gekregen, de daarin vergunde situatie, gecorrigeerd voor de vereisten uit de AMvB-Huisvesting. Is de emissie in de nieuwe, aangevraagde situatie hoger dan dit gecorrigeerd emissieplafond, dan dient er gesalderd te worden via de depositiebank (zie hierna). Is er onvoldoende saldo beschikbaar, dan kan de vergunning niet verleend worden. Is er voldoende saldo beschikbaar of is de emissie in de nieuwe, aangevraagde situatie lager dan het gecorrigeerd emissieplafond (en wordt voldaan aan de hiervoor beschreven eisen met betrekking tot maximale emissie per dierplaats), dan is er vanuit de verordening geen belemmering voor vergunningverlening.

Depositiebank Provincie Noord-Brabant

De depositiebank is een registratie- en monitoringssysteem dat de ontwikkelingen van de stikstofdepositie op de gevoelige habitats binnen de Natura 2000-gebieden van veehouderijbedrijven registreert en via saldering de mogelijkheid biedt voor agrarische bedrijfsontwikkeling. Salderingen verlopen (verplicht) via de depositiebank. De depositiebank wordt door de provincie beheerd. Door te salderen wordt een door een bedrijf veroorzaakte toename (van emissie van ammoniak, boven het gecorrigeerd emissieplafond) van de stikstofdepositie op een stikstofgevoelig habitat verevend met de (eerdere) afname van de stikstofdepositie op hetzelfde habitat als gevolg van het geheel of gedeeltelijk beëindigen van de bedrijfsvoering door (een of meer) andere bedrijven. Als er onvoldoende saldo op de bank beschikbaar is, is saldering niet mogelijk en wordt de aanvraag geweigerd.

De depositiebank wordt gevuld² met:

- depositierechten van veehouderijbedrijven die gestopt zijn na 7 december 2004 en op die datum nog aantoonbaar actief waren;
- depositierechten van bedrijven die sinds 7 december 2004 zowel in emissie (en daarmee in depositie) als ook in aantallen dieren, ingekrompen zijn.

Uitgifte van depositierechten vindt plaats ten behoeve van initiatiefnemers, die een nieuwe stal bouwen dan wel een stal geheel of gedeeltelijk renoveren na 25 mei 2010 waarvoor een bouwvergunning krachtens de Woningwet noodzakelijk is (met de komst van de Wabo (Wet algemene bepalingen omgevingsrecht) per 1 oktober 2010 vervangen door een omgevingsvergunning voor de activiteit bouwen). Dit in het geval dat de nieuwe situatie leidt tot een depositietoename ten opzichte van de gecorrigeerde depositie van de uitgangssituatie op 7 december 2004 of, bij het in bezit hebben van een geldende Natuurbeschermingswetvergunning, ten opzichte van de gecorrigeerde depositie van de uitgangssituatie in die vergunning.

BEREKENINGEN T.B.V. DE DEPOSITIEBANK

In het kader van de depositiebank wordt de depositie berekend als de depositie op alle habitats in een Natura 2000-gebied, welke geheel of gedeeltelijk gelegen zijn binnen 25 km van een door te rekenen bedrijf. De berekende depositie wordt per habitattypen gesommeerd voor zowel de inkomende deposities als de uitgaande deposities. Op basis van de depositiepiek valt een bedrijf in een bank voor bedrijven tot 5 mol depositiepiek of daarboven. Bedrijven met een depositiepiek die lager is dan 5 mol, mogen saldo's uit beide deelbanken voor saldering benutten. Bedrijven met een depositiepiek van 5 mol of meer alleen maar uit de deelbank voor bedrijven > 5 mol. Op deze wijze wordt een afwaartse beweging t.o.v. de Natura 2000-gebieden gestimuleerd. Saldering is niet mogelijk voor bedrijven met een depositiepiek van 50 mol of meer. Het streven is om zoveel mogelijk bedrijven met een hoge piekdepositie te saneren.

Door de eis van saldering bij emissies boven het gecorrigeerd emissieplafond (vergunning december 2004) en dat er voldoende saldo beschikbaar moet zijn dankzij stoppers en inkrimpers voor er gesaldeerd kan worden, is verzekerd dat de depositie van stikstof door veehouderijen, op de gevoelige habitats, niet hoger kan worden dan de depositie op basis van de vergunde emissies per 7 december 2004, gecorrigeerd voor de vereisten uit de AMvB-Huisvesting.

Het gebruik van de planologische ontwikkelruimte voor veehouderijen die in het Bestemmingsplan Buitengebied wordt geboden, kan dus niet gepaard gaan met een toename van de depositie van stikstof boven het niveau van december 2004, gecorrigeerd voor de AMvB-Huisvesting (dus lager dan op basis van de vergunde rechten in december 2004). Daar waar een veehouderijbedrijf gebruik wil maken van de geboden planologische ontwikkelruimte, zal dit gepaard moeten gaan met een emissieniveau dat ligt onder het gecorrigeerd plafond op bedrijfsniveau of, bij een toename, bij een minstens even zo grote gebleken afname van depositie op elk gevoelig habitatgebied door stoppers en krimpers. Deze administratie verloopt via de Depositiebank bij de Provincie Noord-Brabant.

² Reeds vóór inwerkingtreding van de Verordening bij saldering gebruikte deposities (ten behoeve van eerdere aanvragen van Nb-wetvergunningen of ten behoeve van saldering in het kader van de Crisis- en herstelwet) worden niet opnieuw in de depositiebank opgenomen.

De provincie Noord-Brabant heeft in december 2010 een beleidsregel vastgesteld die ingaat op de bescherming van de zogenaamde natuurmonumenten. Die beleidsregel lijkt op de verordening voor de Natura 2000-gebieden, maar hanteert een andere referentie om te beoordelen of er sprake is van een noodzaak voor saldering. Anders dan voor de Natura 2000-gebieden wordt de vergunde emissie bij de toetsing van de beschermde natuurmonumenten niet gecorrigeerd met de emissie-eisen uit het AMvB-Huisvesting.

4

Toetsingskader

Hoofdstuk 4 beschrijft kwalificerende natuurwaarden voor de Natura 2000-gebieden. Het toetsingskader volgt uit het wettelijk kader in hoofdstuk 3. Voor de verschillende Natura 2000-gebieden zijn de gebiedsbeschrijvingen en instandhoudingsdoelstellingen beschreven. De instandhoudingsdoelstellingen vormen het toetsingskader omdat deze niet in gevaar mogen komen als gevolg van het plan.

4.1 ALGEMENE DOELEN

Voor de Natura 2000-gebieden “Vlijmens Ven, de Moerputten & Bossche Broek”, “Loonse en Drunense Duinen & Leemkuilen” en “Kampina & Oisterwijkse Vennen” gelden de onderstaande algemene doelen:

- Behoud van de bijdrage van het Natura 2000-gebied aan de biologische diversiteit en aan de gunstige staat van instandhouding van natuurlijke habitats en soorten binnen de Europese Unie.
- Behoud van de bijdrage van het Natura 2000-gebied aan de ecologische samenhang van het Natura2000-netwerk zowel binnen Nederland als binnen de Europese Unie.
- Behoud en waar nodig herstel van de ruimtelijke samenhang met de omgeving ten behoeve van de duurzame instandhouding van de in Nederland voorkomende natuurlijke habitattypen en soorten.
- Behoud en waar nodig herstel van de natuurlijke kenmerken en van de samenhang van de ecologische structuur en functies van het gehele gebied voor alle habitattypen en soorten waarvoor instandhoudingsdoelstellingen zijn geformuleerd.
- Behoud of herstel van gebiedsspecifieke ecologische vereisten voor de duurzame instandhouding van de habitattypen en soorten waarvoor instandhoudingsdoelstellingen zijn geformuleerd.

Voor Natura 2000-gebied “Uiterwaarden Waal” gelden de andere algemene doelen. Behoud en indien van toepassing herstel van:

1. de bijdrage van het Natura 2000-gebied aan de ecologische samenhang van Natura 2000 zowel binnen Nederland als binnen de Europese Unie;
2. de bijdrage van het Natura 2000-gebied aan de biologische diversiteit en aan de gunstige staat van instandhouding van natuurlijke habitats en soorten binnen de Europese Unie, die zijn opgenomen in bijlage I of bijlage II van de Habitatrichtlijn. Dit behelst de benodigde bijdrage van het gebied aan het streven naar een op landelijk niveau gunstige staat van instandhouding voor de habitattypen en de soorten waarvoor het gebied is aangewezen;
3. de natuurlijke kenmerken van het Natura 2000-gebied, inclusief de samenhang van de ecologische structuur en functies van de habitattypen en van de soorten waarvoor het gebied is aangewezen;
4. de op het gebied van toepassing zijnde ecologische vereisten van de habitattypen en soorten waarvoor het gebied is aangewezen.

4.2 VLIJMENS VEN, MOERPUTTEN & BOSSCHE BROEK

4.2.1 GEBIEDSBESCHRIJVING

Het Vlijmens Ven, de Moerputten en het Bossche Broek vormen samen één gebied ten zuidwesten van 's-Hertogenbosch. Hier gaat het beekdal van de Dommel over in het laagveengebied van de "Naad van Brabant". Door de ligging in deze overgangszone zijn in het gebied basenminnende water- moeras- en graslandvegetaties aanwezig. Het Vlijmens Ven is een kwelgebied waar kranswiervegetaties wordt aangetroffen in sloten. De Moerputten is een natuureservaat met een groot areaal aan blauwgrasland en elzenbroekbos. Het Bossche Broek is een moerassig gebied in de benedenloop van de Dommel, waar blauwgraslanden aanwezig zijn.

4.2.2 INSTANDHOUDINGSDOELSTELLINGEN

Tabel 2 geeft de instandhoudingsdoelstelling van de habitattypen en soorten waarvoor het Vlijmens Ven, Moerputten & Bossche Broek is aangewezen.

Habitatype	Doelstelling Oppervlakte	Doelstelling Kwaliteit
H3140 Kranswierwateren	>	>
H6410 Blauwgraslanden	>	>
H6510 A en B Glanshaver- en Vossenstaartheoïlanden	>	>
H7140A Overgangs- en trilveen**	=	=

Habitatsoort	Oppervlakte leefgebied	Kwaliteit leefgebied	Populatie
H1059 Pimpernelblauwtje	>	>	8.000 volwassen individuen
H1061 Donker pimpernelblauwtje	>	>	2.000 volwassen individuen
H1145 Grote modderkruiper	=	=	=
H1149 Kleine modderkruiper	=	=	=
H1831 Drijvende waterweegbree	=	=	=

Tabel 2 Habitattypen en soorten uit het ontwerpbesluit van het Natura 2000-gebied Vlijmens Ven, Moerputten & Bossche Broek. De doelstelling is in de tabel weergegeven. = staat voor behoud, > staat voor uitbreiding of verbetering, * staat voor prioritair habitatype. Hier heeft Nederland speciale verantwoordelijkheid voor. ** niet opgenomen in ontwerp-aanwijzingsbesluit, wel in werkdocument Beheerplan Natura 2000 Vlijmens Ven, Moerputten & Bossche Broek (werkdocument versie 17) (Royal Haskoning, 2010c).

4.3 LOONSE EN DRUNENSE DUINEN & LEEMKUILEN

4.3.1 GEBIEDSBESCHRIJVING

De Loonse en Drunense Duinen is een groot stuifzandgebied. In dit gebied zijn dikke pakketten dekzand afgezet. Deze dekzanden zijn in de loop der tijd begroeid geraakt met bos, maar door houtkap en overbeweiding kon het zand weer gaan stuiven en ontstonden de huidige Loonse en Drunense Duinen. Het stuifzandgebied wordt omringd door uitgestrekte naald- en eikenbossen die aan de zuidkant aansluiten op de Brand, een beekdal met alluviale bossen, moeras en vennen. Enkele kilometers ten zuiden van het gebied liggen – geïsoleerd – de Leemkuilen. Dit gebied bevat vele gegraven plassen, omgeven door moerasbos.

4.3.2 INSTANDHOUDINGSDOELSTELLINGEN

Tabel 3 geeft de instandhoudingsdoelstellingen van de habitattypen en soorten waarvoor de Biesbosch is aangewezen.

Habitatype	Doelstelling Oppervlakte	Doelstelling Kwaliteit	
H2310 Stuifzandheiden met struikheide	>	>	
H2330 Zandverstuivingen	>	>	
H3130 Zwak gebufferde vennen	=	=	
H6410 Blauwgraslanden	>	>	
H9190 Oude eikenbossen	=	=	
*H91E0_C Vochtige alluviale bossen	>	>	
Habitatsoort	Verspreiding leefgebied	Omvang en kwaliteit leefgebied	Populatie
H1166 Kamsalamander	>	>	>
H1831 Drijvende waterweegbree	=	=	=

Tabel 3 Habitattypen en soorten uit het ontwerpbesluit van het Natura 2000-gebied Loonse en Drunense Duinen & Leemkuilen. De doelstelling is in de tabel weergegeven. = staat voor behoud, > staat voor uitbreiding of verbetering, * staat voor prioritair habitatype. Hier heeft Nederland speciale verantwoordelijkheid voor. In het ontwerp-aanwijzingsbesluit is ook een instandhoudingsdoel geformuleerd voor H4010A - Vochtige heiden (hogere zandgronden). Er zijn restanten van dit type aangetroffen welke niet meer als habitatype kwalificeren. Daarom is het type Vochtige heiden, conform de afspraken daarover met LNV, als instandhoudingsdoel vervallen (Royal Haskoning, 2010b).

Tijdens het opstellen van het concept-beheerplan (2008 – 2009) en uit nader onderzoek in 2010 is gebleken dat naast bovenstaande Habitattypen er nog enkele Habitattypen in dit Natura 2000 gebied voorkomen. Ook hiervoor zijn IHD geformuleerd (Beheerplan Loonse en Drunense Duinen & Leemkuilen, werkdocument versie 10). Deze doelen zijn in Tabel 4 aangegeven (Royal Haskoning, 2010b).

Habitatype	Doelstelling verspreiding	Doelstelling Oppervlakte	Doelstelling Kwaliteit
H3150 Meren met krabbenscheer en fonteinkruiden	>	>	>
H4030 Droge heiden	=	>	>
H9160_A Eikenhaagbeukenbossen	=	>	>

Tabel 4 Habitattypen uit het beheerplan Natura 2000-gebied Loonse en Drunense Duinen & Leemkuilen. De doelstelling is in de tabel weergegeven. = staat voor behoud, > staat voor uitbreiding of verbetering.

4.4 KAMPINA & OISTERWIJKSE VENNEN

4.4.1 GEBIEDSBESCHRIJVING

Kampina en de naastgelegen Oisterwijkse vennen en bossen vormen samen een voorbeeld van het licht glooiende Brabants dekzandlandschap, met U-vormige paraboolduinen, met bossen, vennen, heide en overgangen naar schraalgraslanden in beekdalen. Kampina is een restant van het halfnatuurlijke Kempense heidelandschap, met droge en vochtige heidevegetaties, akkertjes, een meanderend riviertje, voedselarme vennen en blauwgraslanden. In de oeverzones van de vennen komt nog hoogveenvorming, in het zuiden liggen dopheidevelden. In het stroomdal van de vrij meanderende Beerze staan hoge

populieren, elzenbroek, vochtige heide met gagelstruweel en blauwgraslanden. De vennen in het gebied zijn vaak langgerekt in zuidwest-noordoostelijke richting, de dominerende windrichting van de laatste ijstijd, toen dit landschap grotendeels werd gevormd. Vennen die in het gebied aanwezig zijn betreffen doorstroomvennen (o.a. de Centrale Vennen in de Oisterwijkse Bossen), geïsoleerde zure vennen, en vennen in beekdalflanken die (van oorsprong) onder invloed staan van inundatie met beekwater. De vennen in de Oisterwijkse bossen zijn merendeels ontstaan als uitgestoven laagten in een stuifzandlandschap, waar veentjes in ontstonden. Door vervinging is hierin sinds de Middeleeuwen weer open water ontstaan. In het gebied zijn reeds in 1950 de eerste herstelmaatregelen in de vennen uitgevoerd.

4.4.2 INSTANDHOUDINGSDOELSTELLINGEN

Tabel 5 geeft de instandhoudingsdoelstellingen van de habitattypen en soorten waarvoor Kampina & Oisterwijkse Vennen is aangewezen.

Habitatype	Doelstelling Oppervlakte	Doelstelling Kwaliteit	
H2310 Stuifzandheiden met struikhei	>	>	
H2330 Zandverstuivingen	>	>	
H3110 Zeer zwak gebufferde vennen	>	>	
H3130 Zwak gebufferde vennen	>	>	
H3160 Zure vennen	=	>	
H4010_A Vochtige heiden	>	>	
H4030 Droge heiden	>	>	
*H6230 Heischrale graslanden**	>	>	
H6410 Blauwgraslanden	>	>	
*H7110 Actieve hoogvenen	>	>	
H7150 Pioniervegetaties snavelbiezen	>	=	
*H7210 Galigaanmoerassen	=	>	
H9190 Oude eikenbossen	=	>	
*H91E0_C Vochtige alluviale bossen	=	>	
Soort	Omvang leefgebied	Kwaliteit leefgebied	Populatie
H1082 Gestreepte waterroofkever	>	>	=
H1149 Kleine modderkruiper	=	=	=
H1166 Kamsalamander	>	>	>
H1831 Drijvende waterweegbree	>	>	>
Broedvogels	Omvang leefgebied	Kwaliteit leefgebied	Populatie
A004 Dodaars	=	=	30 paren
A276 Roodborsttapuit	=	=	35 paren
Niet broedvogels	Omvang leefgebied	Kwaliteit leefgebied	Populatie
A039 Taigarietgans	=	=	300 vogels (seizoensmaximum)
Aanvullende doelen	Omvang leefgebied	Kwaliteit leefgebied	Populatie
H1042 Gevlekte witsnuitlibel	>	>	500 volwassen individuen

Tabel 5 Habitattypen en soorten uit het ontwerpbesluit van het Natura 2000-gebied Kampina & Oisterwijkse Vennen. De doelstelling is in de tabel weergegeven, = staat voor behoud, > staat voor uitbreiding of verbetering, * staat voor prioritair habitatype. Hier heeft Nederland speciale verantwoordelijkheid voor. ** Niet opgenomen in het beheerplan Kampina & Oisterwijkse Vennen, werkdocument versie 9 (Royal Haskoning, 2010a).

4.5 UITERWAARDEN WAAL

4.5.1 GEBIEDSBESCHRIJVING

De uiterwaarden Waal omvatten het winterbed van de Waal en daarmee alle uiterwaardgebieden aan de noord- en de zuidoever van de Waal van Nijmegen tot aan Zaltbommel. De rivier vormt een dynamisch systeem, een samenspel tussen natuurlijke processen en menselijk ingrijpen. De Waal moet in perioden met hoge rivierafvoer 2/3 van de Rijnafvoer voor haar rekening nemen en is daarmee de grootste vrij - afstromende Rijntak. Het is ook de meest dynamische riviertak van het Rijnsysteem. In perioden met hoog water vindt erosie en sedimentatie plaats en vormt de rivier het landschap. Het karakteristieke rivierenlandschap bestaat uit een breed, voornamelijk laaggelegen, hoogdynamisch winterbed. De reliëfrijke uiterwaarden bestaan voornamelijk uit graslanden, afgewisseld met enkele akkers, bosjes, bomenrijen, moerasgebiedjes en geïsoleerde oude riviertakken (strangen en geulen). Veel uiterwaarden zijn vergraven voor zand en/of kleiwinning. In het westelijk deel van het gebied liggen twee uiterwaarden, die ook als Habitatrictlijngebied zijn begrensd, de Rijswaard en de Kil van Hurwenen. Het gaat hier om uiterwaarden met oude meanders en hun oeverlanden en stroomruggen. Daarnaast liggen er enkele grote plassen (ontstaan door zand- en kleiwinning). Deze uiterwaarden bevatten soortenrijke glanshaverhooilanden, stroomdalgraslanden en open water, waar deels verlanding plaatsvindt.

4.5.2 INSTANDHOUDINGSDOELSTELLINGEN

Tabel 6 geeft de instandhoudingsdoelstellingen van de habitattypen en soorten waarvoor Uiterwaarden Waal is aangewezen.

Habitatype	Doelstelling Oppervlakte	Doelstelling Kwaliteit	
H3270 Slikkige rivieroever	=	>	
*H6120 Stroomdalgraslanden	=	>	
H6510_A Glanshaver- en vossenstaarthooiden	>	>	
*H91E0_A Vochtige alluviale bossen	=	>	
Soort	Omvang leefgebied	Kwaliteit leefgebied	Populatie
H1095 Zeeprik	>	>	>
H1099 Rivierprik	>	>	>
H1102 Elft	=	=	>
H1106 Zalm	=	=	>
H1145 Grote modderkruiper	=	=	=
H1166 Kamsalamander	>	>	>
H1337 Bever	=	=	>
Broedvogels	Omvang leefgebied	Kwaliteit leefgebied	Populatie
A119 Porseleinhoen	>	>	10 paren
A122 Kwartelkoning	>	>	30 paren
A197 Zwarte stern	>	>	20 paren
Niet broedvogels	Omvang leefgebied	Kwaliteit leefgebied	Populatie
A005 Fuut	=	=	90 vogels (seizoensgemiddelde)
A017 Aalscholver	=	=	260 vogels (seizoensgemiddelde)
A037 Kleine zwaan	=	=	9 vogels (seizoensgemiddelde)
A041 Kolgans**	=	=	5.500 vogels (seizoensgemiddelde)
A043 Grauwe gans**	=	=	2.400 vogels (seizoensgemiddelde)
A045 Brandgans	=	=	610 vogels (seizoensgemiddelde)
A050 Smient**	=	=	4.700 vogels (seizoensgemiddelde)
A051 Krakeend	=	=	50 vogels (seizoensgemiddelde)
A054 Pijlstaart	=	=	30 vogels (seizoensgemiddelde)
A056 Slobeend	=	=	90 vogels (seizoensgemiddelde)
A059 Tafeleend	=	=	190 vogels (seizoensgemiddelde)
A061 Kuifeend	=	=	530 vogels (seizoensgemiddelde)
A068 Nonnetje	=	=	6 vogels (seizoensgemiddelde)
A125 Meerkoet	=	=	780 vogels (seizoensgemiddelde)
A142 Kievit	=	=	790 vogels (seizoensgemiddelde)
A156 Grutto	=	=	70 vogels (seizoensgemiddelde)
A160 Wulp	=	=	160 vogels (seizoensgemiddelde)

Tabel 6 Habitattypen en soorten uit het ontwerpbesluit van het Natura 2000-gebied Uiterwaarden Waal. De doelstelling is in de tabel weergegeven, = staat voor behoud, > staat voor uitbreiding of verbetering, * staat voor prioritair habitatype. Hier heeft Nederland speciale verantwoordelijkheid voor. ** Achteruitgang in omvang foerageergebied met maximaal 16% is toegestaan, ten gunste van de habitattypen H3270 slikkige rivieroever, H6120 stroomdalgraslanden, H91E0 vochtige alluviale bossen, zachthoutoebossen (subtype A) of de broedvogelsoorten A119 porseleinhoen of A122 kwartelkoning.

Voor het gebied Uiterwaarden Waal zijn zogenaamde complementaire doelen geformuleerd. Voor deze soorten en habitattypen dragen het voorkomen buiten Natura 2000 bij aan het realiseren van het landelijke doel. Tabel 7 geeft de habitattypen en soorten weer waarvoor een aanvullende doelstelling geldt.

Aanvullende doelen habitattypen	Doelstelling Oppervlakte	Doelstelling Kwaliteit
H3270 Slikkige rivieroever	>	>
*H6120 Stroomdalgraslanden	>	>
*H91E0_A Vochtige alluviale bossen	>	>

Aanvullende doelen soorten	Omvang leefgebied	Kwaliteit leefgebied	Populatie
H1095 Zeeprik	>	>	>
H1099 Rivierprik	>	>	>
H1102 Elft	=	=	>
H1106 Zalm	=	=	>
H1145 Grote modderkruiper	=	=	=
H1166 Kamsalamander	>	>	=
H1337 Bever	=	=	>

Tabel 7 Habitattypen en soorten uit het ontwerpbesluit van het Natura 2000-gebied Uiterwaarden Waal waarvoor een complementair doel is geformuleerd. De doelstelling is in de tabel weergegeven, = staat voor behoud, > staat voor uitbreiding of verbetering, * staat voor prioritair habitatype.

4.6 BESCHERMD NATUURMONUMENT DOMMELBEEMDEN

De dommelbeemden zijn van algemeen belang om hun natuurschoonheid en hun wetenschappelijke betekenis:

- de natuurwetenschappelijke betekenis van het natuurmonument in hoofdzaak wordt bepaald door zijn ligging in een beekdal, waarin laaggelegen voedselrijke stroomdalgraslanden geleidelijk overgaan in hoger gelegen voedselarme zandgronden en waarin bovendien een complex van door verveening ontstane plassen voorkomt, welke in verschillende stadia van verlanding verkeren;
- de afwisseling in hoogte, bodemsamenstelling voedselrijkdom en grondwaterstand heeft geleid tot een verscheidenheid aan levensgemeenschappen van stuifzand, bos, schraalland, moerasveen en open water;
- het naast elkaar voorkomen van zo uiteenlopende milieutypen op een relatief kleine oppervlakte mede uit wetenschappelijk oogpunt van grote betekenis is;
- het natuurmonument een belangrijk broedgebied is van moeras- en watervogels, zangvogels en roofvogels;
- het gebied rijk is aan natuurschoon door zijn golvende terreingesteldheid en zijn afwisseling van stuifzand, hooiland en open water, omzoomd door alleenstaande bomen, houtwallen en opgaand bos;

Naast deze biologische waarden zijn ook de geomorfologische structuur, opbouw van het bodemprofiel, de relatief hoge grondwaterstand en rust belangrijke waarden om te beschermen.

4.7 STIKSTOFGEVOELIGE HABITATTYPEN

Bij stikstofdepositie gaat het om vermestende en verzurende depositie. Met de huidige gegevens is het niet mogelijk een onderscheid te maken tussen vermestende en verzurende depositie, zie ook paragraaf 5.1. In de bepaling van de kritische depositiewaarden zijn zowel verzuring als vermesting verdisconteerd. Van Dobben & Van Hinsberg (2008) hebben een overzicht gemaakt van kritische depositiewaarden toegepast op de Nederlandse Natura 2000-gebieden. Uit dit overzicht is per habitatype de gevoeligheidsklasse voor stikstof overgenomen. In onderstaande tabel zijn de verkorte namen voor de habitattypen gebruikt. De

tabel geeft aan of de habitattypen van nabijgelegen Natura 2000-gebieden minder tot niet gevoelig, gevoelig of zeer gevoelig zijn voor stikstofdeposities.

Habitatype		Vijmens Ven, Moerputten & Bossche Broek	Loonse en Drunense Duinen & Leemkuilen	Kampina & Oisterwijkse Vennen	Uiterwaarden Waal	Gevoeligheidsklasse	Kritische depositiewaarde (mol/ha/jaar)	Aangepaste KDW (naar verwachting)
H2310	Stuifheiden met struikheide		X	X		zg	1100	
H2330	Zandverstuivingen		X	X		zg	740	
H3110	Zeer zwak gebufferde vennen			X		zg	410	460
H3130	Zwak gebufferde vennen		X	X		zg	410	460
H3140	Kranswierwateren	X				zg	410	460
H3150	Meren met krabbenscheer en fonteinkruiden		X			g	2100	
H3160	Zure vennen			X		zg	410	460
H3270	Slikkige rivieroeveren				X	m/ng	2400	
H4010 A	Vochtige heiden Subtype <i>hogere zandgronden</i>			X		zg	1300	
H4030	Droge heide		X	X		zg	1100	
H6120	Stroomdalgraslanden				X	zg	1250	
H6230	Heischrale graslanden			X		zg	830	
H6410	Blauwgraslanden	X	X	X		zg	1100	
H6510A	Glanshaver- en vossenstaartheilanden subtype <i>Glanshaver</i>	X			X	g	1400	
H6510B	Glanshaver- en vossenstaartheilanden subtype <i>Grote vossenstaart</i>	X				g	1540	
H7110	Actieve hoogvenen			X		zg	400	500
H7140_A	Overgangs- en trilvenen subtype <i>trilvenen</i>	X				zg	1200	
H7150	Pioniersvegetaties met snavelbiezen			X		g	1600	1400
H7210	Galigaanmoerassen			X		zg	1100	
H9160A	Eiken-haagbeukbossen (<i>hogere zandgronden</i>)		X			g	1400	
H9190	Oude eikenbossen		X	X		zg	1100	
H91E0A	Vochtige alluviale bossen (<i>zachthoutoibossen</i>)				X	m/ng	2410	
H91E0C*	Vochtige alluviale bossen (<i>beekbegeleidende bossen</i>)		X	X		g	1860	

Tabel 8 Gevoeligheid van de habitattypen voor stikstofdepositie. Gevoeligheid van de habitattypen voor stikstofdepositie. Gevoeligheidsklassen uit Van Dobben & Van Hinsberg, 2008: zg = zeer gevoelig, g = gevoelig, m/ng = minder tot niet gevoelig, * staat voor prioritair habitatype. Hier heeft Nederland speciale verantwoordelijkheid voor. Laatste kolom geeft de verwachte wijziging in KDW-waarden weer ten behoeve van de gebiedsanalyses (Bron: PAS Werkbijeenkomst, unip.).

Voor Beschermd Natuurmonument Dommelbeemden zijn geen habitattypen toegekend. Het maakt immers geen deel uit van het Natura 2000 netwerk. Er zijn wel gevoelige vegetatietypen in het gebied aanwezig. Gezien de aanwezigheid van stuifzand en (dotterbloem)hooilanden kan gesteld worden dat het gebied zeer gevoelig is voor verzuring.

5

Effectbepaling en –beoordeling

5.1 MOGELIJKE EFFECTEN

In hoofdstuk 2 zijn verschillende effecten van de veehouderijen besproken. Effecten van storende factoren zijn uitgesloten met uitzondering van verzuring en vermessing als gevolg van een veranderende stikstofdepositie. Verbindingen met stikstof slaan neer in de natuurgebieden en cumulatie van stikstof leidt tot verzuring en vermessing van ecosystemen. Iedere bijdrage (hoe klein ook) draagt bij aan deze cumulatie van stikstof.

In natuurgebieden wordt de gewenste plantengroei in zijn algemeenheid beperkt door stikstof. Stikstof neemt in de gebieden toe, dit leidt tot vermessing. Dit heeft tot gevolg dat snelgroeiende stikstof minnende planten de concurrentiestrijd winnen van de zeldzame (gewenste) plantensoorten. Voorbeelden van dergelijke snelgroeiende planten zijn pijpenstrootje, grote brandnetel en braam.

De verandering in concurrentie ligt voor verzuring anders. Daar waar bij vermessing sommige soorten sneller van stikstof kunnen profiteren, gaat het bij verzuring om tolerantie voor verzuring. Sommige planten kunnen verzuring beter verdragen dan andere soorten. Onder verzuring wordt ook het verlies aan buffercapaciteit voor zuur gerekend. Dit is de capaciteit van de bodem om de toevoer van verzurende stoffen te neutraliseren. Zolang de bodem nog voldoende buffercapaciteit bezit, ondervinden planten en bomen geen hinder van verzuring (Planbureau voor de Leefomgeving, 2008).

Het veranderen van de vegetaties heeft mogelijk effect op voorkomende soorten, die afhankelijk zijn van de vegetatiesamenstelling. Dergelijke veranderingen leiden tot een kwaliteitsverlies of zelfs het verdwijnen van aanwezige habitattypen.

5.2 HUIDIGE SITUATIE EN AUTONOME ONTWIKKELING

Onderstaande tabellen geven de achtergronddepositie in de huidige situatie (in 2010) en de toekomst (in 2020) in de onderzochte Natura 2000-gebieden. De volgende tabellen laten duidelijk zien dat in de meeste Natura 2000-gebieden voor het grootste deel van de habitattypen sprake is van een overbelaste situatie: de kritische depositiewaarde voor stikstofgevoelige habitattypen wordt overschreden met uitzondering van de met groen aangegeven getallen in de tabel. Wanneer de kritische depositiewaarde door de achtergronddepositie wordt overschreden, leidt iedere toename mogelijk tot een significant effect.

Habitatype		Vijmijns Ven, Moerputten & Bossche Broek	Loonse en Drunense Duinen & Leemkuilen	Kampina & Oisterwijkse Vennen	Uiterwaarden Waal
H2310	Stuifheiden met struikhei		1390-2210	1410-2400	
H2330	Zandverstuivingen		1390-2210	1410-2400	
H3110	Zeer zwak gebufferde vennen			1410-2400	
H3130	Zwak gebufferde vennen		1390-2210	1410-2400	
H3140	Kranswierwateren	1560-2680			
H3150	Meren met krabbenscheer en fonteinkruiden		1390-2210		
H3160	Zure vennen			1410-2400	
H3270	Slikkige rivieroevers				1460-2320
H4010 A	Vochtige heiden Subtype <i>hogere zandgronden</i>			1410-2400	
H4030	Droge heide		1390-2210	1410-2400	
H6120	Stroomdalgraslanden				1460-2320
H6230	Heischrale graslanden			1410-2400	
H6410	Blauwgraslanden	1560-2680	1390-2210	1410-2400	
H6510A	Glanshaver- en vossenstaartheuvels subtype <i>Glanshaver</i>	1560-2680			1460-2320
H6510B	Glanshaver- en vossenstaartheuvels subtype <i>Grote vossenstaart</i>	1560-2680			
H7110	Actieve hoogvenen			1410-2400	
H7140_A	Overgangs- en trilvenen subtype <i>trilvenen</i>	1560-2680			
H7150	Pioniersvegetaties met snavelbiezen			1410-2400	
H7210	Galigaanmoerassen			1410-2400	
H9160A	Eiken-haagbeukbossen (<i>hogere zandgronden</i>)		1390-2210		
H9190	Oude eikenbossen		1390-2210	1410-2400	
H91E0A	Vochtige alluviale bossen (<i>zachtouthoutbossen</i>)				1460-2320
H91E0C*	Vochtige alluviale bossen (<i>beekbegeleidende bossen</i>)		1390-2210	1410-2400	

Tabel 9 Achtergronddeposities in de onderzochte Natura 2000-gebieden in 2010. Aangegeven is of de kritische depositiewaarde wordt overschreden voor het habitatype (rood = overschreden, oranje = mogelijk overschreden, groen = niet overschreden). Achtergronddeposities van het Planbureau voor de Leefomgeving. Wanneer de waarden vergeleken worden met de eventuele actualisatiegetallen van de habitattypen zijn er geen verschillen: overschrijding op de betreffende habitattypen blijft aanwezig.

Beschermd Natuurmonument Dommelbeemden kent geen instandhoudingsdoelstellingen wat betreft habitattypen. Wel zijn gevoelige vegetatietypen in het gebied aanwezig. De achtergronddepositiewaarde voor het Beschermd Natuurmonument ligt tussen de 1900-2260 N mol/ha/jr.

Habitatype		Vlijmens Ven, Moerputten & Bossche Broek	Loonse en Drunense Duinen & Leemkuilen	Kampina & Oisterwijkse Vennen	Uiterwaarden Waal
H2310	Stuifheiden met struikhei		1230-1950	1210-2100	
H2330	Zandverstuivingen		1230-1950	1210-2100	
H3110	Zeer zwak gebufferde vennen			1210-2100	
H3130	Zwak gebufferde vennen		1230-1950	1210-2100	
H3140	Kranswierwateren	1330-2440			
H3150	Meren met krabbenscheer en fonteinkruiden		1230-1950		
H3160	Zure vennen			1210-2100	
H3270	Slikkige rivieroever				1280-2140
H4010 A	Vochtige heiden Subtype <i>hogere zandgronden</i>			1210-2100	
H4030	Droge heide		1230-1950	1210-2100	
H6120	Stroomdalgraslanden				1280-2140
H6230	Heischrale graslanden			1210-2100	
H6410	Blauwgraslanden	1330-2440	1230-1950	1210-2100	
H6510A	Glanshaver- en vossenstaartheuvels subtype <i>Glanshaver</i>	1330-2440			1280-2140
H6510B	Glanshaver- en vossenstaartheuvels subtype <i>Grote vossenstaart</i>	1330-2440			
H7110_B	Actieve hoogvenen			1210-2100	
H7140_A	Overgangs- en trilvenen subtype <i>trilvenen</i>	1330-2440			
H7150	Pioniersvegetaties met snavelbiezen			1210-2100	
H7210	Galigaanmoerassen			1210-2100	
H9160A	Eiken-haagbeukbossen (<i>hogere zandgronden</i>)		1230-1950		
H9190	Oude eikenbossen		1230-1950	1210-2100	
H91E0A	Vochtige alluviale bossen (<i>zachthoutoibossen</i>)				1280-2140
H91E0C*	Vochtige alluviale bossen (<i>beekbegeleidende bossen</i>)		1230-1950	1210-2100	

Tabel 10 Achtergronddeposities in de onderzochte Natura 2000-gebieden in 2020. Aangegeven is of de kritische depositiewaarde wordt overschreden voor het habitatype (rood = overschreden, oranje = mogelijk overschreden, groen = niet overschreden). Achtergronddeposities van het Planbureau voor de Leefomgeving. Wanneer de waarden vergeleken worden met de eventuele actualisatiegetallen van de habitattypen zijn er geen verschillen: overschrijding op de betreffende habitattypen blijft aanwezig.

Beschermde Natuurmonument Dommelbeemden heeft in 2020 naar verwachting achtergronddepositiewaarde tussen de 1580 en 1860 N mol/ha/jr.

5.3 EFFECTEN VAN ALTERNATIEVEN

In hoofdstuk 5 van het MER voor het bestemmingsplan buitengebied zijn de alternatieven, waaronder het voorkeursalternatief (VKA), voorkeursalternatief worst-case (worst-case VKA) en Provinciaal beleid, buitenplanse ontwikkelingen (PB) beschreven.

Het alternatief 'voorkeuralternatief' (VKA) beschrijft de effecten van het planologisch beleid ten aanzien van veehouderijen zoals opgenomen in het voorontwerp bestemmingsplan van het bestemmingsplan met de reële verwachting van groei en krimp van de veehouderijen. Locaties waar nu veehouderijen zijn gevestigd met een beperkte omvang groeien niet of stoppen. Locaties waar bedrijven al een omvang van minimaal 70 nge hebben, zijn mogelijke groeiers, voor zover de planologische ruimte en de milieuruimte die groei mogelijk maakt.

Het tweede alternatief 'worst-case voorkeursalternatief' (worst-case VKA) richt ook op de mogelijkheden zoals opgenomen in het voorontwerp bestemmingsplan, maar met een worst-case benadering. Hierbij wordt inzichtelijk wat maximaal mogelijk is binnen het bestemmingsplan.

Hierbij wordt alleen uitgegaan van groei van veehouderijen (en dus geen krimp). In dit alternatief wordt er van uitgegaan dat ook de locaties waar nu kleinere veehouderijen gevestigd zijn, kunnen groeien.

Bij het derde alternatief "provinciaal beleid" wordt het voorontwerp bestemmingsplan eveneens als basis gebruikt maar wordt ook gekeken naar ontwikkelingen welke via aparte procedures (dus buiten het bestemmingsplan) mogelijk zijn, voor zover passend in het actuele provinciale beleidskader. Voor intensieve veehouderij gaat het dan om vergroting van bouwblokken in de verwevingsgebieden (tot 1,5 hectare) en de mogelijkheden voor omschakeling naar intensieve veehouderij. In dit alternatief wordt ook uitgegaan van krimp en groei, dus geen worst-case benadering

Tabel 11 geeft voor de huidige situaties en referentiesituatie en de verschillende alternatieven de stikstofdeposities weer.

Alternatief	Totale depositie N (mol/ha/jaar)		
	Minimaal	Maximaal	Gemiddelde
Huidige situatie			
Vlijmens Ven, Moerputten & Bossche Broek	0,8	11,0	2,6
Loonse en Drunense Duinen & Leemkuilen	0,4	6,1	2,1
Kampina & Oisterwijkse Vennen	0,3	3,8	1,3
Uiterwaarden Waal	1,0	16,3	3,5
Dommelbeemden	0,6	1,7	1,0
Referentiesituatie			
Vlijmens Ven, Moerputten & Bossche Broek	0,5	7,2	1,7
Loonse en Drunense Duinen & Leemkuilen	0,3	4,0	1,4
Kampina & Oisterwijkse Vennen	0,2	2,5	0,9
Uiterwaarden Waal	0,7	10,6	2,3
Dommelbeemden	0,4	1,1	0,7
Provinciale beleid, buitenplanse ontwikkeling			
Vlijmens Ven, Moerputten & Bossche Broek	1,0	12,0	2,9
Loonse en Drunense Duinen & Leemkuilen	0,5	7,0	2,5
Kampina & Oisterwijkse Vennen	0,4	4,4	1,5

Alternatief	Totale depositie N (mol/ha/jaar)		
	Minimaal	Maximaal	Gemiddelde
Uiterwaarden Waal	1,2	19,4	4,2
Dommelbeemden	0,7	2,0	1,2
Worst-case alternatief			
Vlijmens Ven, Moerputten & Bossche Broek	1,2	15,2	3,6
Loonse en Drunense Duinen & Leemkuilen	0,6	8,6	3,0
Kampina & Oisterwijkse Vennen	0,5	5,4	1,9
Uiterwaarden Waal	1,5	23,0	5,0
Dommelbeemden	0,9	2,5	1,5
Voorkeursalternatief			
Vlijmens Ven, Moerputten & Bossche Broek	0,9	11,4	2,7
Loonse en Drunense Duinen & Leemkuilen	0,5	6,6	2,4
Kampina & Oisterwijkse Vennen	0,4	4,2	1,5
Uiterwaarden Waal	1,2	18,4	4,0
Dommelbeemden	0,7	1,9	1,2

Tabel 11 De stikstofdeposities voor de huidige situaties, referentiesituatie en alternatieven op de verschillende Natura 2000-gebieden en Beschermd Natuurmonument Dommelbeemden.

5.3.1 VERANDERING STIKSTOPDEPOSITIE BINNEN NATURA 2000

Tabel 12 geeft de veranderde (gemiddelde) stikstofdeposities van de verschillende alternatieven en voor de onderzochte Natura 2000-gebieden ten opzichte van de referentiesituatie ('Huidige situatie CBS'), de daadwerkelijk aanwezige veebezetting in de huidige situatie.

Natura 2000-gebied/Beschermd natuurmonument	Provinciaal beleid, buitenplanse ontwikkeling	Worst-case	Voorkeursalternatief
Vlijmens Ven, Moerputten & Bossche Broek	+1,2	+1,9	+1,0
Loonse en Drunense Duinen & Leemkuilen	+1,1	+1,6	+1,0
Kampina & Oisterwijkse Vennen	+0,6	+1,0	+0,6
Uiterwaarden Waal	+1,9	+2,7	+1,7
Dommelbeemden	+0,5	+0,8	+0,5

Tabel 12 Verandering van de gemiddelde stikstofdepositie (mol N/ha/jr.) van de alternatieven vergeleken met de referentiesituatie.

Uit de tabellen volgen de volgende zaken:

- Als gevolg van alle alternatieven zijn stijgingen van de stikstofdepositie voorzien voor de omliggende Natura 2000-gebieden.
- Op alle Natura 2000-gebieden is sprake van een overbelaste situatie (zie tabel 8). Hierdoor zijn voor geen van de alternatieven significante effecten bij voorbaat uit te sluiten.

- Vergeleken met de achtergronddeposities in 2010 (Tabel 9) is de toename aan stikstofdepositie voor alternatieven gering (Tabel 12).
- De verbetering die in de autonome ontwikkeling (Tabel 10) is voorzien, achtergronddeposities in 2020, komt niet in gevaar als gevolg van de stikstoftoename door de alternatieven. De toekomstige verbetering is alleen wel minder groot wanneer de stikstofdepositie door de alternatieven toeneemt.
- Alle alternatieven leiden tot een toename van de stikstofdepositie voor alle betrokken Natura 2000-gebieden.
 - Het voorkeursalternatief leidt tot de kleinste stijging van de stikstofdeposities ten opzichte van de referentie
 - Het worst-case alternatief leidt tot de grootste stijging van stikstofdeposities ten opzichte van de referentie.

5.3.2 DETAILLERING EFFECTBESCHRIJVING

Wanneer de kritische depositiewaarden van habitattypen worden overschreden, leidt iedere toename mogelijk tot een significant effect. Deze aanname gaat echter ervan uit dat de stikstofproblematiek de beperkende factor is in de betrokken Natura 2000-gebieden. Dit is mogelijk niet het geval. Deze paragraaf gaat in op de problematiek in de betrokken Natura 2000-gebieden en de relevante habitattypen.

Toename is gering

In veel gevallen is de toename van depositie gering vergeleken met de achtergronddepositie. Relatief gezien is de hoogste toename 0,18% van de achtergronddepositie (voor Uiterwaarden Waal bij worst-case alternatief 2,7 mol N/ha/jr. bij een achtergronddepositie van minimaal 1.460 mol N/ha/jr. in 2010). Voor de overige toenames liggen de percentages lager. De jaarlijkse fluctuatie van stikstofdepositie is tientallen mol N/ha/jr. De toename van depositie valt in de meeste gevallen binnen de jaarlijks fluctuaties van stikstofdepositie.

In veel gevallen is de toename van depositie (in het bijzonder wanneer deze onder de 1 mol N/ha/jr. liggen) te laag om proefondervindelijk in het veld te kunnen meten. Hoewel stikstof cumuleert en bijdraagt aan het probleem, is het de vraag of de effecten werkelijk merkbaar zijn, in het bijzonder wanneer andere problematiek speelt. Wanneer men het meest kritische habitattypen vergelijkt met de toename blijkt dat de relatieve bijdrage van 0,46% zal bedragen bij het worst case-alternatief op het gebied Vlijmens Ven, Moerputten & Bossche Broek.

Natura 2000-gebied	Meest kritische habitattypen	Provinciaal beleid, buitenplanse ontwikkeling		
		Worst-case	Voorkeursalternatief	
Vlijmens Ven, Moerputten & Bossche Broek	Kranswierwateren (410 mol/ha/jr.)	0,29	0,46	0,24
Loonse en Drunense Duinen & Leemkuilen	O.a. Stuijfeiden (410 mol/ha/jr.)	0,27	0,39	0,24
Kampina & Oisterwijkse Vennen	Actief hoogveen (400 mol/ha/jr.)	0,15	0,25	0,15
Uiterwaarden Waal	Stroomdalgraslanden (1250 mol/ha/jr.)	0,15	0,22	0,14

Tabel 13 Relatieve bijdrage (%) op meest kritische habitattypen.

Problematiek in de Natura 2000-gebieden

Ten aanzien van de onderzochte Natura 2000-gebieden spelen verschillende factoren een rol bij de instandhouding van de aanwezige waarden. Hierbij gaat het om allerlei factoren die naast stikstofdepositie een rol spelen in de ontwikkeling van de aanwezige natuurwaarden. Voor de Nederlandse Natura 2000-gebieden is hier onderzoek naar gedaan. Per Natura 2000-gebied zijn de volgende kansen en knelpunten weergegeven:

Vlijmens Ven, Moerputten & Bossche Broek

In het gebied zijn zeer hoge potenties aanwezig voor de uitbreiding en kwaliteitsverbetering van de habitattypen kranswierwateren [H3140], blauwgraslanden [H6410] en glanshaver- en vossenstaartheuvels (grote vossenstaart) [H6510B]. Er zijn daarvoor maatregelen in de waterhuishouding en mogelijk reductie van grondwateronttrekkingen noodzakelijk om de hydrologie in het gebied te herstellen. Voor habitattypen kranswierwateren [H3140] ligt het perspectief voor uitbreiding van het oppervlak en verbetering van de kwaliteit bij het tegengaan van directe mestafspoeling, bijvoorbeeld door onbemeste stroken langs sloten (Kiwa Water Research, 2007b).

Loonse en Drunense Duinen & Leemkuilen

Voor uitbreiding en kwaliteitsverbetering van habitattypen vochtige alluviale bossen (beekbegeleidende bossen) [H91E0C] en herstel van habitattypen blauwgraslanden [H6410] is het noodzakelijk de ontwatering binnen het gebied (met name De Brand) sterk te verminderen en buiten het Natura 2000-gebied. Ter voorkoming van vermessing - zeker als De Brand meer gaat inrunderen door vernattingsmaatregelen - is het wenselijk de bemesting binnen het gebied te stoppen en de waterkwaliteit van de Zandleij verder te verbeteren (Kiwa Water Research, 2007a).

Kampina & Oisterwijkse Vennen

Voor kwaliteitsverbetering of uitbreiding van de habitattypen zeer zwakgebufferde vennen [H3110], zwakgebufferde vennen [H3130], vochtige heiden (hogere zandgronden) [H4010A], zure vennen [H3160], actieve hoogvenen (heideveentjes) [H7110B] en pioniervegetaties met snavelbiezen [H7150] is het nodig de hydrologie van lokale grondwatersystemen en hoge grondwaterstanden te herstellen door maatregelen in en rond het Natura 2000-gebied, vennen te schonen en in een aantal vennen de windwerking te stimuleren

door het terugzetten van bos. Voor kwaliteitsverbetering van een deel van habitatype zwakgebufferde vennen [H3130] en voor habitatype galigaanmoerassen [H7210] in het Winkelsven is herstel van de aanvoer van baserijk water noodzakelijk. Een duurzame uitbreiding van habitatype blauwgraslanden [H6410] en kwaliteitsverbetering van habitatype vochtige alluviale bossen (beekbegeleidende bossen) [H91E0C] vereist herstel van lokale grondwatersystemen, het minder diep wegzakken van beekpeilen en een sterke verbetering van de kwaliteit van het beekwater. Hiertoe zijn maatregelen nodig om de effecten van ontwatering en grondwateronttrekkingen voor beregening rond het Natura 2000-gebied te verminderen en eutrofiëring van de beken vanuit bovenstroomse gebieden te verminderen. Op enkele plekken lijken ook met alleen het plaggen van de (voorheen) bemeste zode en maai-beheer ontwikkelingen naar habitatype blauwgraslanden [H6410] mogelijk (Kiwa Water Research, 2007c).

Uiterwaarden Waal

Voor behoud en verbetering kwaliteit van habitatype stroomdalgraslanden [H6120] en behoud van habitatype glanshaver- en vossenstaarthooilanden (glanshaver) [H6510A] zijn beheersmaatregelen noodzakelijk. Er zijn potenties voor uitbreiding van stroomdalgraslanden wanneer bemesting in agrarisch beheerde percelen stopt en de standplaats verschaald wordt en wanneer zandafzettingen op de oeverwallen wordt bevorderd. Daarnaast geldt voor beide habitatypen dat daar waar beweiding te intensief is deze dient te worden geëxtensieerd naar hooilandbeheer, eventuele extensieve nabeweiding te worden ingesteld (Kiwa Water Research, 2007d).

Problematiek met de betrokken habitatypen

Hieronder wordt ingegaan op de habitatypen waarvoor een overschrijding van de achtergronddepositie is voorzien. Welke problemen spelen bij ontwikkeling en wat is de rol van stikstofdepositie? De niet stikstofgevoelige habitatypen zijn hierbij buiten beschouwing gelaten (slikkige oevers [H3270]), voor deze habitatypen is duidelijk dat stikstofdepositie niet de beperkende factor kan zijn:

- Stufzanden [H2310] en [H2330] zijn een dynamisch systeem dat zich door overstuiving van begroeiende delen en begroeiing van overstoven delen ontwikkelt. Het aanplanten van bossen heeft ervoor gezorgd dat de stuifzanden vast kwamen te liggen. Dit proces, in combinatie met een versnelde successie van vegetatie door een verhoogde stikstofdepositie, heeft ervoor gezorgd dat verstuing verder afnam. Overstuiving van bestaande vegetaties vond daardoor ook niet meer plaats, waardoor het areaal stuifzanden snel is afgenomen. Onder de huidige achtergronddepositie zijn ingrepen nodig voor een duurzaam behoud van stuifzanden (Ministerie van LNV, 2008i; 2008k).
- De vennen in het Natura 2000-gebied behoren tot verschillende habitatypen. Het gaat om zeer zwak gebufferde vennen [H3110], zwak gebufferde vennen [H3130] en zure vennen [H3160]. Voor gebufferde vennen leidt depositie niet alleen tot vermesting en verzuring maar ook tot het vrijkomen van andere stoffen door het oplossen van aanwezige buffers. Juist deze beperking van stoffen zorgt de bijzondere soortensamenstelling en de hoge kwaliteit. Voor deze vennen is de (beperkte) aanvoer van buffers noodzakelijk. Essentieel is het hydrologisch systeem, omdat de aanvoer van buffers de beperkende factor vormt, deze compenseert ook voor een geringe depositie (Ministerie van LNV, 2008h; 2009f; 2009g). Voor de zure vennen blijft depositie een zorg, hoewel de randvoorwaarden op de meeste plaatsen wordt voldaan (Ministerie van LNV, 2009g).
- Kranswierwateren [H3140] zijn begroeiingen in matig voedselrijke, doorgaans baserijke, wateren. Het habitatype is (vooral op de hoge zandgronden) gevoelig voor vermesting als gevolg van inlaat van voedselrijk water (of stikstofdepositie). Daar waar hydrologische omstandigheden niet optimaal zijn, is regelmatige opschoning gunstig voor de instandhouding van het habitatype (Ministerie van LNV, 2009h).

- Habitattypen van heide ([H4010A] en [H4030]) zijn afhankelijk van actief menselijk beheer voor het voortbestaan (Janssen & Schaminée, 2003). De lage kwaliteit van heide is niet alleen het gevolg van verzuring en vermessing, maar ook inadequaat beheer. Ondanks een verbetering van de luchtkwaliteit en het (kleinschalige) plagbeheer leiden vergrassing, verbossing en te grootschalige verbossing tot een slechte staat van instandhouding. Dit is voornamelijk het gevolg van te eenvormig en ontoereikend beheer (Ministerie van LNV, 2008e). Beheer speelt ook een belangrijke rol voor vochtige heide, naast de hydrologische situatie, vooral voor schommelingen is dit habitatype bijzonder gevoelig (Janssen & Schaminée, 2003). Voor beide soorten betekent dit dat actief beheer een belangrijke rol speelt in het behalen van de instandhoudingsdoelstellingen. In het bijzonder kleinschalig plagbeheer heeft een positieve invloed. Plaggen leidt tot een verschraling van de situatie en leidt tot een afname van stikstof die vele malen groter is dan de verwachte toename per jaar. Voor vochtige heide is verdroging ook een belangrijke factor die moet worden tegengegaan voor een goede staat van instandhouding (Ministerie van LNV, 2009i).
- Habitatype Meren met krabbenscheer en fonteinkruiden [H3150] komt voor in stilstaand, helder, matig voedselrijk, hard water. Het fosfaatgehalte van het water mag niet te hoog zijn. Bij te hoge gehalten kan algenbloei optreden wat leidt tot het verdwijnen van ondergedoken waterplantenvegetaties. Bij anaërobe afbraak van organisch materiaal onder invloed van sulfaat wordt in ijzerarme omgeving waterstofsulfide gevormd. Dat is een toxische stof waarvoor de soort zeer gevoelig is. Voor de instandhouding van krabbenscheerbegroeiingen is toestroom van ijzerrijk water noodzakelijk (afhankelijk van het ijzergehalte van de bodem). Het habitatype is gevoelig voor stikstofdepositie (Ministerie van LNV, 2008l).
- Stroomdalgraslanden [H6120] zijn soortenrijke graslanden onder tamelijk voedselarme maar kalkhoudende omstandigheden. Belangrijke processen voor dit habitatype hangen samen met rivierdynamiek. Hierbij gaat het in bijzonder om de buffering (van de wortelzone) van de aanwezige vegetatie. Hoewel het habitatype gevoelig is voor de depositie van stikstof, zijn afzettingen door rivier en wind en toepassen van juist beheer belangrijker in behoud en vorming van het habitatype (Ministerie van LNV, 2008c).
- Heischrale graslanden [H6230] hebben te leiden onder atmosferische depositie. De buffercapaciteit moet voldoende zijn om dit te kunnen compenseren. Naast voldoende aanvoer van buffers is ook de hydrologische situatie belangrijk en is verdroging naast verzuring een factor die bijdraagt aan de achteruitgang van het habitatype. Verder vormt de kortlevende zaadbank en de beperkte dispersiecapaciteit (beperkt door gering aantal bronpopulaties en de grote afstand tussen deze populaties) een rol bij de beperkte ontwikkeling van het habitatype (Ministerie van LNV, 2008d).
- Laaggelegen, schraal hooiland [H6510, H6510A en H6510B] zijn soortenrijke, bloemrijke hooilanden die op tamelijk voedselrijke grond voorkomen. De achteruitgang van deze typen is voornamelijk veroorzaakt door intensivering van de landbouw en aanpassing van de waterhuishouding. Hoewel gevoelig voor de depositie van stikstof, lijkt de overstromingsdynamiek een belangrijke factor voor behoud van het habitatype (Ministerie van LNV, 2008g).

- Voor hoogvenen (habitatype [H7110]) is de hydrologie van het systeem leidend voor het ontstaan en het behoud (Ministerie van LNV, 2009c). Dit habitatype is zeer gevoelig voor verhoogde depositie voor stikstof, omdat in een goed functionerend hoogveensysteem stikstof de beperkende factor voor plantengroei vormt (Ministerie van LNV, 2008i). Verhoogde stikstofdepositie versterkt de negatieve effecten van een verstoorde waterhuishouding. In hoogveen met onvervuilde neerslag is stikstof beperkend voor de groei van vaatplanten, doordat de veenmossen het grootste deel van de stikstofdepositie opnemen en in de waterverzadigde veenmoslaag ook omzetting in stikstofgas optreedt, waardoor nauwelijks anorganisch stikstof doordringt in de wortelzone van vaatplanten. Bij een hogere stikstofdepositie kunnen de veenmossen niet meer alle stikstof opnemen en treedt doorslag naar de wortelzone van vaatplanten op. Pijpenstrootje en berken kunnen dan het hoogveen overwoekeren. Doordat deze vaatplanten bij lagere grondwaterstanden nog steeds verdampen, kan de waterstand dieper wegzakken en verliest het veenpakket (een deel van) zijn hydrologische werking. Daarnaast kan door dominantie van pijpenstrootje of berken de groeiomstandigheden voor veenmossen ernstig verslechteren (beschaduwning, verdroging), waardoor de sponswerking van de veenmoslaag afneemt. De achtergrond stikstofdepositie in Nederland is echter zo hoog, dat ook bij een natuurlijke, onverstoorde waterhuishouding, beheermaatregelen nodig zijn voor behoud van hoogveen. Aan de gewenste hydrologische condities kan slechts lokaal met veel kunst en vliegwerk, door het dempen van sloten en bouwen van dammen, worden voldaan. De depositie van stikstof is weliswaar de afgelopen decennia gedaald, maar nog steeds wordt de kritische depositiewaarde overschreden. In hoogveengebieden geldt dat de betrokken habitatypen stikstofgevoelig zijn, maar dat herstel van de waterhuishouding veruit prioriteit heeft om kwaliteitsverbetering en uitbreiding te realiseren. Ook bij de hoge huidige achtergronddepositie is voortdurend beheer nodig om de effecten van verdroging en vermessing door stikstof teniet te doen. Met andere woorden: extra stikstofdepositie draagt vooral in verdroogde systemen bij aan de slechte staat van instandhouding.
- Pioniersvegetaties met snavelbiezen [H7150] zijn pioniergemeenschappen op kale zandgrond in natte heiden. De vegetatie is gebonden aan venige grond met een constante waterstand dicht aan het maaiveld. Het habitatype is gevoelig voor stikstofdepositie, wat de successie naar natte heiden en pijpenstrootjerijke vegetaties versnelt. Plaggen zet deze ontwikkeling terug en het is ook juist het uitblijven van dergelijk beheer waardoor het habitatype niet veel voorkomt. Ook verdroging is een factor die een negatief effect heeft op het habitatype (Ministerie van LNV, 2009e).
- Galigaanmoerassen [H7210] zijn gevoelig voor de depositie van stikstof. Over de precieze achteruitgang in Nederland is echter weinig informatie beschikbaar. Bovendien is het ook niet duidelijk welke factoren de nieuwvestiging van galigaan belemmeren (Ministerie van LNV, 2008b). Mogelijk spelen naast stikstofdepositie ook andere factoren een rol.
- Eiken-haagbeukbossen [H9160A] zijn vaak gebonden mineraalrijke gronden (leem of oude klei) en belangrijk is de capillaire opstijging van basenrijk grondwater voor de buffering. De zuurgraad is belangrijk (en stikstofdepositie kan hier een bijdrage aan leveren), maar deze is ook sterk afhankelijk van de aanwezige boomsoorten (Ministerie van LNV, 2009d).
- Oude eikenbossen (habitatype H9190) zijn oude bossen op leemarme zandbodems. Stikstofdepositie heeft een belangrijke rol in achteruitgang van dit habitatype. Samen met de vegetatiesuccessie en uitblijven van bosbeheer is de structuur van het relatief open bos, dicht geworden en is een grasmat ontstaan. Achteruitgang van stikstofdepositie is al tientallen jaren gaande, belangrijk is het terugbrengen van actief bosbeheer, omdat spontane herontwikkeling niet meer is voorzien. Ook liggen mogelijkheden voor herontwikkelingen in het grote oppervlak aangeplante naaldbos (Ministerie van LNV, 2008j). Gezien de dalende trend van de stikstofdepositie, lijkt het uitblijven van actief beheer de beperkende factor, omdat een spontane herontwikkeling van kwalificerende waarden niet voorzien is.

- Vochtige alluviale bossen [H91E0] van het beekbegeleidende soort zijn in kwaliteit achteruitgegaan. Hoewel het type gevoelig is voor depositie van stikstof, is de achteruitgang hoofdzakelijk het gevolg van veranderingen in de hydrologie. In het bijzonder verdroging door het rechtekken en verdiepen van beken heeft een effect gehad. Ook vermesting uit de omgeving en bosbouw zijn factoren die een negatief effect hebben op dit habitatype (Ministerie van LNV, 2008a).

Met andere woorden: voor de habitattypen waarvoor significante effecten als gevolg van de stikstofdepositie niet zijn uitgesloten, spelen naast stikstofdepositie nog veel andere, veelal relevantere factoren een rol in de achteruitgang en ontwikkeling van habitattypen.

5.3.3 SYNTHESE

Voorzien is een toename van depositie van stikstof op overbelaste systemen. Significante effecten zijn niet bij voorbaat uitgesloten, hoewel de ene alternatief meer belastend is dan de andere. Bovendien spelen in de betrokken Natura 2000-gebieden nog verschillende andere zaken een rol bij de ontwikkeling van kwalificerende natuurwaarden.

Door het nemen van bron- of effectgerichte maatregelen is het mogelijk om de uitstoot of effecten van stikstofdepositie te beperken in overbelaste systemen. Bij brongerichte maatregelen moet gedacht worden aan implementatie van nieuwe technieken of verandering van de systemen waardoor de stikstofdepositie op het Natura 2000-gebied niet toeneemt. Bij effectgerichte maatregelen kan gedacht worden aan bijvoorbeeld plaggen. Het plaggen van de gevoelige delen leidt tot een afname van stikstof in het systeem die vele malen groter is dan de verhoogde depositie. Maar er kan ook worden gedacht aan maatregelen die bijvoorbeeld de hydrologie verbeteren. Deze maatregelen houden geen direct verband met stikstofdepositie, maar verbeteren de situatie mogelijk dusdanig, dat van negatieve effecten als gevolg van stikstofdepositie geen sprake meer is.

Het is belangrijk om te realiseren dat hoe kleiner de toename van depositie is, hoe geringer de vereiste inspanning ter voorkoming van effecten zal zijn. In het kader van Natura 2000 heeft het daarom de voorkeur te kiezen voor een alternatief/alternatieven waarin de uitstoot van stikstof zoveel mogelijk beperkt wordt. Verder dient in een Passende Beoordeling (in het kader van een nadere planologische procedure of omgevingsvergunning voor een concreet initiatief) meer gedetailleerd aandacht te worden besteed aan de toename van depositie op stikstofgevoelige habitattypen, de problematiek van de habitattypen in de Natura 2000-gebieden waar een toename op is voorzien en het treffen van brongerichte maatregelen.

6

Conclusies en aanbevelingen

6.1 CONCLUSIES

- De aanpassingen als gevolg van het vaststellen van het Bestemmingsplan Buitengebied Noord en Kloosterstraat leiden mogelijk tot veranderingen van de stikstofdepositie. Cumulatie van stikstof in de bodem leidt tot vermesting en verzuring. Uiteindelijk heeft dit mogelijk gevolgen voor stikstofgevoelige habitattypen. Wanneer de kritische depositiewaarden van kwalificerende habitattypen overschreden worden, zijn significante effecten niet zonder meer uit te sluiten.
- In de huidige situatie leidt de achtergronddepositie voor alle omliggende Natura 2000-gebieden tot een overschrijding van de kritische stikstofdepositie van verschillende stikstofgevoelige habitattypen. Ook in de toekomst (2020) is nog steeds een overschrijding van de kritische depositiewaarden voorzien voor deze stikstofgevoelig habitattypen.
- Tabel 14 geeft voor de verschillende alternatieven een overzicht van de te verwachten verschillen in stikstofdepositie in de onderzochte Natura 2000-gebieden. Als gevolg van alle alternatieven zijn stijgingen van de stikstofdepositie voorzien voor de omringende Natura 2000-gebieden ten opzichte van de referentiesituatie.

Natura 2000-gebied/Beschermde natuurmonument	Provinciaal beleid, buitenplanse ontwikkeling	Worst-case	Voorkeursalternatief
Vlijmens Ven, Moerputten & Bossche Broek	+1,2	+1,9	+1,0
Loonse en Drunense Duinen & Leemkuilen	+1,1	+1,6	+1,0
Kampina & Oisterwijkse Vennen	+0,6	+1,0	+0,6
Uiterwaarden Waal	+1,9	+2,7	+1,7
Dommelbeemden	+0,5	+0,8	+0,5

Tabel 14 Verandering van de stikstofdepositie (mol N/ha/jr.) van de alternatieven vergeleken met de referentiesituatie.

- Voor het beschermde Natuurmonument Dommelbeemden geldt eveneens een toename van de stikstofdepositie. Ook in dit gebied komen stikstofgevoelige vegetatietypen voor.
- Voor de gebieden en alternatieven waarvoor een toename van de stikstofdepositie is voorzien, zijn significante effecten niet op voorhand uit te sluiten.

- Een toename van stikstofdepositie in overbelaste systemen leidt mogelijk tot significante effecten. Hierbij plaatsen we echter de volgende kanttekeningen:
 - De verwachte toename van stikstofdeposities op de onderzochte Natura 2000-gebieden zijn relatief laag en niet eens meetbaar. De toename valt in veel gevallen weg binnen de jaarlijkse fluctuaties van stikstofdeposities.
 - Voor veel stikstofgevoelige habitattypen geldt dat stikstofdepositie niet de enige beperkende factor is. Naast depositie van stikstof vormen vooral andere factoren grote knelpunten. Hierbij gaat het om ongunstige hydrologische omstandigheden, om inadequaaf of uitblijven van beheer of om het uitblijven van stroomdynamiek.
 - Door het nemen van brongerichte en/of effectgerichte maatregelen kunnen mogelijke effecten teniet gedaan worden en zijn significante effecten te voorkomen.
 - Cumulatie van effecten is vooralsnog niet voorzien. Het is belangrijk dat bij toekomstige ontwikkelingen toetsingen worden uitgevoerd waarin aandacht wordt besteed aan de cumulatie van stikstof.

Deze Passende Beoordeling is in het kader van het Bestemmingsplan Buitengebied Noord en Kloosterstraat op te vatten als een risico-inschatting.

6.2 AANBEVELINGEN

Om significant negatieve effecten te voorkomen kunnen brongerichte en/of effectgerichte maatregelen getroffen worden.

Brongerichte maatregelen

Brongerichte maatregelen verkleinen de depositie van stikstof op Natura 2000-gebieden. Hierbij moet gedacht worden aan implementeren en stimuleren van bijvoorbeeld nieuwe stallemissie beperkende technieken (zoals voorgeschreven voor nieuwe stallen in de provinciale verordening stikstof en Natura 2000).

In hoofdstuk 5 van het MER voor het bestemmingsplan buitengebied zijn de alternatieven, waaronder het voorkeursalternatief (VKA), voorkeursalternatief worst-case (worst-case VKA) en Provinciaal beleid, buitenplanse ontwikkelingen (PB) beschreven. Hierbij is aangegeven dat er in de effectbepaling van uit is gegaan dat

- alle bestaande stallen van de veehouderijen voldoen of gaan voldoen aan het besluit Huisvesting
- alle nieuwe stallen voldoen aan de emissiegrenswaarden uit de Verordening stikstof van de Provincie Noord-Brabant (voor nieuwe stallen)

Dit op basis van de nu vastgestelde regels. De regels voor nieuwe stallen t.a.v. de maximale emissiewaarde zijn op grond van de provinciale verordening strikter dan de maximale emissiewaarden uit het besluit Huisvesting. Voor grotere bedrijven gelden ook voor bestaande stallen eisen t.a.v. emissiereductie (IPPC-richtlijn).

In onderstaande tabel is de totale emissie van de veehouderijen in het plangebied in beeld gebracht, waarbij is aangegeven welke extra emissiereductie mogelijk is, indien ook bestaande stallen voldoen aan de emissiegrenswaarden uit de provinciale verordening stikstof en Natura2000. Een verdere reductie is overigens mogelijk, door het toepassen van staltechnieken of technieken die emissies verder reduceren. Dergelijke technieken zijn vooral voor varkensbedrijven beschikbaar en toepasbaar.

Alternatief / scenario	Emissie van ammoniak uit stallen (x 1000 kg/Nh3/jaar), veehouderijen in het plangebied
Huidige situatie, vergund	98,7
Huidige situatie, vergund, correctie CBS (-35%)	64,1
Huidige situatie vergund, besluit Huisvesting	82,8
Huidige situatie vergund, besluit Huisvesting en correctie CBS	53,8
Huidige stallen vergund, emissiewaarden provinciale verordening	58,1
Voorkeursalternatief	111,9
Worst-case voorkeursalternatief	141,6
Provinciaal beleid, buitenplanse ontwikkelingen	118,0

Tabel 15 Emissie van ammoniak uit stallen van veehouderijen in het plangebied, per alternatief/scenario

Uit deze tabel blijkt dat:

- veehouderijen met de inzet van extra emissiebeperkende technieken, ook voor bestaande stallen, ontwikkelruimte kunnen “verdienen” en dat het gebruik maken van de planologische ontwikkelingsmogelijkheden niet gepaard hoeft te gaan met een toename van de ammoniakemissie. Het verschil tussen “ huidige situatie, vergund” en “ huidige situatie vergund en emissiewaarden provinciale verordening” (98,7 ton versus 58,1 ton, verschil 40,6 ton) laat zien welke ontwikkelruimte, uitgedrukt in de emissie van ammoniak, door de inzet van emissiebeperkende maatregelen beschikbaar kan komen. Dat verschil is bijna net zo groot als het verschil tussen de referentie voor de Natuurbeschermingswet (huidige situatie, vergund en correctie CBS) en het voorkeursalternatief (opvullen latente rechten, uitbreiden veehouderijen), te weten het verschil tussen 64,1 en 111,9 ton (47,8 ton)
- door het intrekken van niet-benutte rechten (vergunningen en bouwblokken) de gemeente kan voorkomen dat latente ruimte wordt opgevuld.
- Een deel van de ontwikkelruimte beschikbaar zal moeten komen door het stoppen of krimpen van bedrijven, binnen en buiten het plangebied.

Effectgerichte maatregelen

Effectgerichte maatregelen richten zich op de effecten in de Natura 2000-gebieden. Hierbij valt te denken aan maatregelen die de overmaat van stikstof in het systeem teniet doen. Maar het is ook mogelijk om een bijdrage te leveren aan andere maatregelen die andere knelpunten aanpakken. Bestudering van (concept)beheerplannen en overleg met beherende instanties leiden tot het vinden van geschikte maatregelen. In paragraaf 5.3.2 is per habitatype aangegeven welke maatregelen genomen kunnen worden om negatieve effecten te beperken/ongedaan te maken (plaggen, geschikt beheer, aanpassen hydrologie). In het onderstaande wordt per Natura 2000-gebied aangegeven welke maatregelen getroffen kunnen worden.

Vlijmens Ven, Moerputten & Bossche Broek

- Reliëfvolgend verhogen peilen/slootbodems binnen gehele Natura 2000-gebied.
- Verminderen ontwatering buiten Natura 2000-gebied.
- Hydrologisch isoleren Zuiderplas.
- Inzet afgevangen kwelwater Zuiderplas, PTT-plas, onderbemalingen (A2, Den Bosch, De May) voor inundatie in het Natura 2000-gebied.
- Afkoppelen doorvoer landbouwwater (o.a. uit gebied ten oosten van Bossche Broek zuid).

- Aankoop gronden om een voldoende groot gebied als zelfstandige hydrologische eenheid te kunnen beheren.
- Akkerrandenbeheer Vlijmens ven. Om afspoeling van mest te voorkomen, kunnen mestvrije zones aan perceelsranden worden gestimuleerd.
- Aanvoer kwelwater en evt. Dommelwater via lange aanvoer Bossche Broek zuid (Dooibroek).
- Verminderen grondwateronttrekkingen in freatisch pakket en 1e watervoerend pakket (Heineken Den Bosch, PS. Helvoirt (1e watervoerend pakket), winning bij Nieuwkuik, ca. 6 industriële winningen Den Bosch en Boxtel).
- Verminderen grondwateronttrekkingen voor beregening rond Natura 2000-gebied en bij Loonse/Drunense Duinen en Helvoirtse Heide.
- Verminderen nutriëntenbelasting Dommel.
- Verminderen nutriëntenbelasting Beerze/Reusel/Essche Stroom.
- Verminderen nutriëntenbelasting Leijen (Zandleij en Broekleij)
- Opzetten peil Drongelens Kanaal.
- Stoppen bemesting op percelen binnen Natura 2000-gebied.
- Maaibeheer.
- Aanbieden vervangende grond voor pachters, paardenweiden e.d.
- Ondiep afgraven voormalige landbouwgronden.
- Baggeren zeer voedselrijke slootbodems.
- Herstel inundaties met schoon beekwater.

(Kiwa Water Research, 2007b)

Loonse en Drunense Duinen & Leemkuilen

- Verminderen ontwatering buiten Natura 2000-gebied.
- Verhogen peil Afwateringskanaal 's-Hertogenbosch-Drongelen.
- Peilverhogen Zandleij en gekoppelde waterlopen.
- Omleiden Zandleij.
- Verminderen/ stoppen/ verplaatsen grondwaterwinningen (drinkwater, industrie, landbouw).
- Afkoppelen hemelwater/ 'natte' nieuwbouw.
- Verbeteren zuivering rioolwater (Zandleij).
- Verminderen uitspoeling meststoffen in stroomgebied Zandleij.
- Verminderen ontwatering binnen Natura 2000-gebied (met name De Brand).
- Stoppen bemesting binnen Natura 2000-gebied (De Brand).

(Kiwa Water Research, 2007a)

Kampina & Oisterwijkse Vennen

- Verminderen ontwatering enclave De Logt.
- Verminderen ontwatering (in bufferzone) buiten Natura 2000-gebied.
- Stoppen/ verminderen/ verplaatsen grondwateronttrekkingen ten behoeve van beregening.
- Verminderen ontwatering binnen Natura 2000-gebied.
- Omvormen naaldbos naar open loofbos/heide.
- Volledig dempen Heiloo-omleidingkanaal.
- Verondiepen/peilverhogen Reusel.
- Verondiepen Rosep.
- Herstel toestroming basenrijk oppervlaktewater naar Winkelsven (Heiloo, spoelwater grondwateronttrekking Oirschot).
- Plaggen fosfaatrijke sliblaag Logtse Velden en Smalbroeken.
- Stoppen waterretentie in Logtse velden.

- Verminderen nutriëntenbelasting beken door verminderen lozingen en uitspoeling meststoffen (Beerze, Rosep, Reusel, Ter Braakloop).
- Afkoppelen Rosep van oorspronggebied Het Broek.
- Stoppen bemesting Banisveldse Heide (buiten Natura 2000-gebied).
- Schonen/ plaggen vennen en laagten.
- Galigaan velden periodiek maaien en afvoeren.
- Kappen bos rond vennen (herstel windwerking en oevererosie, verminderen inval strooisel/stuifmeel).
- Begrazen heide met schaapskudde en herder.
- Plaggen vergraste heide.
- Maaien en hooi afvoeren op alle beekdalgraslanden.
- Verhogen beekbodem Beerze.
- Verhogen Beerzepeil binnen Natura 2000-gebied.
- Stoppen bemesting landbouwgronden rond Kolkvennen.
- Herstel buffering door simuleren/herstellen kleinschalig gebruik (b.v. via bekalking).

(Kiwa Water Research, 2007c)

Uiterwaarden Waal

- Stoppen bemesting en omvorming naar natuur.
- Hooilandbeheer.
- Optimaliseren beheer. Daar waar beweiding te intensief is wordt deze geëxtensiveerd.

(Kiwa Water Research, 2007d)

Tot slot

Bij concrete initiatieven die gepaard gaan met een toename van de stikstofemissies of andere effecten, moet de Passende Beoordeling worden toegespitst op de aanvraag voor de omgevingsvergunning en/of een nieuwe planologische procedure. Bij het nemen van voldoende maatregelen (bron- en effectgericht) zijn effecten te voorkomen. Hierbij is het belangrijk om te realiseren dat hoe groter de toename van stikstofdepositie is, hoe meer inspanning vereist is om de effecten te beperken.

Gelet op de zeer strikte regels van de (huidige) Natuurbeschermingswet zal er bij het vaststellen van het Bestemmingsplan Buitengebied met zekerheid uitgesloten moeten worden dat er een toename van de depositie van stikstof op de overbelaste Natura 2000-gebieden kan ontstaan. Aanbevolen wordt om een dergelijke toets, ook al wordt dat momenteel ook geborgd via de provinciale verordening stikstof en Natura2000, ook een plek te geven in de planregels van het Bestemmingsplan Buitengebied Noord en Kloosterstraat. Dit door een dergelijke toets als toetsingscriterium op te nemen bij wijzigingsbevoegdheden die betrekking hebben op het veranderen van bouwblokken (vorm, omvang en aanduiding) van agrarische bedrijven.

Bijlage 1

Wijziging Natuurbeschermingswet 1998 door Crisis- en herstelwet

Hieronder volgen de wijzigingen van de Natuurbeschermingswet 1998 door de Crisis- en herstelwet. Ten aanzien van de reductie van stikstofdepositie in Natura 2000-gebieden:

- Bevoegde gezagen hebben een aanschrijvingsbevoegdheid om passende maatregelen ter vermindering van de stikstofdepositie op te leggen aan iedereen die handelingen verricht die stikstofdepositie veroorzaken (artikel 19ke). Provincies hebben daarbij de mogelijkheid om reductiemaatregelen met betrekking tot inrichtingen in de zin van de Wet milieubeheer, bij verordening als generieke voorschriften vast te stellen.
- Rijk, provincies en andere overheden maken afspraken om een dalende lijn van de stikstofdepositie te bewerkstelligen en nieuwe ontwikkelingen mogelijk te maken: dit vormt een juridisch kader voor een programmatische aanpak van de reductie van de stikstofdepositie (artikel 19kg). De wet verplicht overheden om afgesproken maatregelen te realiseren.
- De gevolgen voor de stikstofdepositie van bestaande, niet-gewijzigde activiteiten (peildatum 7 december 2004) toetst het bevoegd gezag niet bij de beoordeling van een aanvraag van een Natuurbeschermingswetvergunning. Dat geldt ook voor uitbreidingen van bestaande activiteiten en nieuwe activiteiten, onder voorwaarde dat per saldo nergens sprake is van een toename van stikstofdepositie (artikel 19kd).

Ten aanzien van bestaand gebruik:

- De vrijstelling van de vergunningplicht en de aanschrijvingsbevoegdheid blijven gelden voor bestaand gebruik (peildatum 1 oktober 2005) dat onverhoopt niet in het beheerplan wordt opgenomen (wijziging artikelen 19c en 19d, derde lid).
De bevoegdheid tot het treffen van passende maatregelen komt, vanaf het moment dat het beheerplan is vastgesteld, te liggen bij het gezag dat, als voor het bestaand gebruik een vergunning zou zijn vereist op grond van artikel 19d, eerste lid, Nb-wet, het bevoegd gezag zou zijn voor vergunningverlening. In de meeste gevallen zijn dat Gedeputeerde Staten; soms is dat de minister van EL&I (Besluit vergunningen Natuurbeschermingswet 1998).
- Het beschermingsregime van de oude doelen (bijvoorbeeld van Beschermd Natuurmonumenten) van Natura 2000 verlicht door de Crisis- en herstelwet. Het huidige regime van artikel 19a e.v. Natuurbeschermingswet blijft van toepassing. Voor oude doelen geldt een lichter regime van artikel 19ia in samenhang met artikel 16 van de Natuurbeschermingswet. Dit betekent dat voor mogelijk significante effecten op oude doelen geen Passende Beoordeling, voorzorgtoets of ADC-toets vereist is (hierbij gaat het om moeilijk te meten doelen als 'weidsheid' en 'stilte'. Bovendien geldt dat voor oude doelen de externe werking van projecten niet vergunningplichtig is, tenzij anders vermeld in het aanwijzingsbesluit van het Natura 2000-gebied. Het blijft verboden zonder vergunning handelingen te verrichten die mogelijk schadelijk zijn voor de te beschermen waarden van een natuurmonument. Als voor een activiteit op grond van beide regimes (Natura 2000 en Beschermd Natuurmonument) een vergunning is vereist, is maar één vergunningaanvraag nodig bij hetzelfde bevoegd gezag (artikel 19ia, tweede lid).

- Het nieuwe artikel 19kb Nb-wet biedt een basis om bij ministeriële regeling regels te stellen over de wijze waarop de gevolgen voor Natura 2000-gebieden worden vastgesteld, met het oog op de vergunningverlening en de vaststelling van plannen. Deze regels kunnen onder meer verplichte rekenmodellen, onderzoeksmethoden of meetmethoden voorschrijven voor de beoordeling van de effecten. Het is ook mogelijk, op grond van een ecologische onderbouwing, geografische beperkingen aan het te onderzoeken gebied te stellen.
- In de wet staat nu expliciet dat tegen het besluit tot vaststelling van een beheerplan op grond van artikel 39 beroep open staat bij de Afdeling bestuursrechtspraak van de Raad van State en welke onderdelen van het beheerplan voor beroep vatbaar zijn. Dit zijn de beschrijvingen in het beheerplan van handelingen die het bereiken van de instandhoudingsdoelstelling niet in gevaar brengen, en de daarbij in voorkomend geval aangegeven voorwaarden en beperkingen. Niet voor beroep vatbaar zijn de onderdelen van het beheerplan die de beschrijving bevatten van het – op uitvoering gerichte – beleid dat het desbetreffende bevoegd gezag wenselijk acht, waaronder de fasering en prioritering.
- De aanleg, het beheer en onderhoud van rijksinfrastructuur hebben mogelijk effecten op Natura 2000-gebieden. Bij de voorbereiding van een tracébesluit als bedoeld in artikel 15, eerste lid, Tracéwet en bij de voorbereiding van een wegaanpassingsbesluit als bedoeld in artikel 9 Spoodwet wegverbreding wordt in dat geval een ‘natuurtoets’ verricht. Daarbij worden alle mogelijke effecten van het project in beeld gebracht. Die natuurtoets komt overeen met de natuurtoets die op grond van de Nb-wet plaatsvindt bij de beoordeling van een vergunningaanvraag. Daarom is de plicht om een Passende Beoordeling uit te voeren, nu geïntegreerd in de besluitvorming voor een tracébesluit of een wegaanpassingsbesluit en is de vergunningplicht van de Natuurbeschermingswet niet meer van toepassing. In verband met de verantwoordelijkheid van de Minister van EL&I voor de natuurbeschermingsregelgeving is geregeld dat het wegaanpassingsbesluit of het tracébesluit in gevallen waar de natuurtoets deel uitmaakt van dat besluit, in overeenstemming met de Minister van EL&I wordt genomen.
- In artikel 19a, eerste lid, is nu geregeld dat het Rijk projecten en andere handelingen van nationaal belang kan aanwijzen (bij of krachtens algemene maatregel van bestuur) die bij voorkeur worden opgenomen in het beheerplan. Hierbij gaat het om infrastructurele werken zoals bijvoorbeeld hoofdwegen, landelijke spoorwegen, hoofdvaarwegen, luchthavens en waterkeringen, inclusief zandsuppleties, en om projecten en andere handelingen die van belang zijn voor economisch relevante sectoren, zoals bijvoorbeeld de schelpdiervisserij. Het is aan het gezag dat het beheerplan vaststelt om te besluiten om de aangewezen projecten en handelingen ook daadwerkelijk op te nemen in het beheerplan. Wanneer dat gebeurt, zijn deze projecten en handelingen vergunningvrij en kunnen de in het geding zijnde natuurbelangen integraal en gebiedsgericht worden afgewogen tegen deze projecten en andere handelingen.
- In artikel 19a, tiende lid, is geregeld dat wanneer in het beheerplan projecten met mogelijk significante effecten zijn opgenomen, er voldaan wordt aan de voorwaarden van artikel 6, derde lid, van de Habitatrictlijn. Een beheerplan waarin dergelijke projecten worden opgenomen, kan pas worden vastgesteld indien een Passende Beoordeling van de gevolgen voor het gebied is gemaakt.
- In artikel 19kc is de bevoegdheid opgenomen om bij ministeriële regeling en meldplicht voor bepaalde activiteiten in te voeren. Deze meldplicht is bedoeld voor uitzonderlijke gevallen. In beginsel moet een goed beeld bestaan van alle activiteiten die mogelijk verslechterende of significant verstorende effecten hebben op de natuurwaarden aan de hand van:
 - de informatie in het beheerplan en;
 - de informatie op basis van de verleende Natuurbeschermingswetvergunningen en;
 - de informatie die bij de overheid aanwezig is op basis van andere verleende vergunningen of gedane meldingen.

- De Minister van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie (voorheen Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit) is het Bevoegd Gezag voor alle activiteiten met betrekking op rijksinfrastructurele werken, primaire waterkeringen in beheer bij het Rijk, zandsuppleties, luchthavens, inclusief handelingen met betrekking tot het onderhoud daarvan.

Bijlage 2 Literatuurlijst

- Adviesgroep Huys, 2009. Meer dynamiek bij de uitvoering van nationale en Europese wetgeving. Perspectief van een programmatische aanpak. 19 juni 2009.
- ARCADIS, 2012. Milieueffectrapport Bestemmingsplan Buitengebied Noord en Kloosterstraat. In opdracht van gemeente 's-Hertogenbosch.
- Commissie Trojan, 2008. Stikstof/ ammoniak in relatie tot Natura 2000. Een verkenning van oplossingsrichtingen in opdracht van de Minister van LNV.
- De Staatssecretaris van Cultuur, Recreatie en maatschappelijk werk, 1977. Besluit 'Dommelbeemden'. Afdeling en nummer: NLB/N-24859. Rijswijk. *Gepubliceerd op de website van het ministerie van EL&I.*
- Dobben, H.I. van & A. van Hinsberg, 2008. Overzicht van kritische depositiewaarden voor stikstof, toegepast op de habitattypen en Natura 2000-gebieden. Alterra-rapport 1654. Alterra, Wageningen.
- Janssen, J.A.M. & Schaminée, J.H.J., 2003. Europese Natuur in Nederland. Habitattypen. KNNV Uitgeverij, Utrecht.
- Kiwa Water Research/EGG-consult, 2007a. Natura 2000-gebied 131 - Loonse en Drunense Duinen & Leemkuilen. *Gepubliceerd op de website van het ministerie van EL&I.*
- Kiwa Water Research/EGG-consult, 2007b. Natura 2000-gebied 132 - Vlijmens Ven, Moerputten en Bossche Broek *Gepubliceerd op de website van het ministerie van EL&I.*
- Kiwa Water Research/EGG-consult, 2007c. Natura 2000-gebied 133 - Kampina & Oisterwijkse Vennen. *Gepubliceerd op de website van het ministerie van EL&I.*
- Kiwa Water Research/EGG-consult, 2007d. Natura 2000-gebied 68 - Uiterwaarden Waal. *Gepubliceerd op de website van het ministerie van EL&I.*
- Langan, S.J. & M. Hornung, 1992. An application and review of the critical load concept to the soils of northern England. *Environmental Pollution* 77: 205-210.
- Minister van LNV, 2009a. Brief aan de Tweede Kamer betreffende Natura 2000. 30 juni 2009.
- Minister van LNV, 2009b. Brief aan de Tweede Kamer betreffende vergunningverlening Natuurbeschermingswet 1998. 2 juni 2009.
- Ministerie van LNV, 2009c. *Actief hoogveen (H7110). H7110 versie 1 sept 2008, met erratum 24 maart 2009.doc. *Gepubliceerd op de website van het ministerie van EL&I.*
- Ministerie van LNV, 2009d. Sub-Atlantische en midden-Europese wintereikenbossen of eikenhaagbeukbossen behorend tot het *Carpinion betuli* (H9160). H9160 versie 1 sept 2008, met erratum 24 maart 2009.doc. *Gepubliceerd op de website van het ministerie van EL&I.*
- Ministerie van LNV, 2009e. Slenken in veengronden met vegetatie behorend tot het *Rhynscosporion* (H7150). H7150 versie 1 sept 2008, met erratum 24 maart 2009.doc. *Gepubliceerd op de website van het ministerie van EL&I.*
- Ministerie van LNV, 2009f. Oligotrofe tot mesotrofe stilstaande wateren met vegetatie behorend tot het *Littorelletalia uniflorae* en/of *Isoëto-Nanojuncetea* (H3130). H3130 versie 1 sept 2008, met erratum 24 maart 2009.doc. *Gepubliceerd op de website van het ministerie van EL&I.*
- Ministerie van LNV, 2009g. Dystrofe natuurlijke poelen en meren (H3160). H3160 versie 1 sept 2008, met erratum 24 maart 2009.doc. *Gepubliceerd op de website van het ministerie van EL&I.*
- Ministerie van LNV, 2009h. Kalkhoudende oligo-mesotrofe wateren met bentische *Chara* spp. Vegetaties (H3140). H3140 versie 1 sept 2008, met erratum 24 maart 2009.doc. *Gepubliceerd op de website van het ministerie van EL&I.*
- Ministerie van LNV, 2009hi. Noord-Atlantische vochtige heide met *Erica tetralix* (H4010). H4010 versie 1 sept 2008, met erratum 24 maart 2009.doc. *Gepubliceerd op de website van het ministerie van EL&I.*

- Ministerie van LNV, 2008a. *Bossen op alluviale grond met *Alnus glutinosa* en *Fraxinus excelsior* (*Alno-Padion*, *Alnion incanae*, *Salicion albae*) (H91E0). H91E0 versie 1 sept 2008.doc. Gepubliceerd op de website van het ministerie van EL&I.
- Ministerie van LNV, 2008b. *Kalkhoudende moerassen met *Cladium mariscus* en soorten van het *Caricion davallianae* (H7210). H7210 versie 1 sept 2008.doc. Gepubliceerd op de website van het ministerie van EL&I.
- Ministerie van LNV, 2008c. *Kalkminnend grasland op dorre zandbodem (H6120). H6120 versie 1 sept 2008.doc. Gepubliceerd op de website van het ministerie van EL&I.
- Ministerie van LNV, 2008d. *Soortenrijke heischrale graslanden op arme bodems van berggebieden (en van submontane gebieden in het binnenland van Europa) (H6230). H6230 versie 1 sept 2008.doc. Gepubliceerd op de website van het ministerie van EL&I.
- Ministerie van LNV, 2008e. Droge Europese heide (H4030). H4030 versie 1 sept 2008.doc. Gepubliceerd op de website van het ministerie van EL&I.
- Ministerie van LNV, 2008f. Handreiking beoordeling activiteiten die stikstofdepositie veroorzaken op Natura 2000-gebieden.
- Ministerie van LNV, 2008g. Laaggelegen schraal hooiland (*Alopecurus pratensis*, *Sanguisorba officinalis*) (H6510). H6510 versie 1 sept 2008.doc. Gepubliceerd op de website van het ministerie van EL&I.
- Ministerie van LNV, 2008h. Mineraalarme oligotrofe wateren van de Atlantische zandvlakten – *Littorelletalia uniflorae* (H3110). H3110 versie 1 sept 2008.doc. Gepubliceerd op de website van het ministerie van EL&I.
- Ministerie van LNV, 2008i. Open grasland met *Corynephorus*- en *Agrostis*-soorten op landduinen (H2330). H2330 versie 18 dec 2008.doc. Gepubliceerd op de website van het ministerie van EL&I.
- Ministerie van LNV, 2008j. Oude zuurminnende eikenbossen op zandvlakten met *Quercus robur* (H9190). H9190 versie 18 dec 2008.doc. Gepubliceerd op de website van het ministerie van EL&I.
- Ministerie van LNV, 2008k. Psammofiele heide met *Calluna* en *Genista* (H2310). H2310 versie 18 dec 2008.doc. Gepubliceerd op de website van het ministerie van EL&I.
- Ministerie van LNV, 2008l. Van nature eutrofe meren met vegetatie van het type *Magnopotamion* of *Hydrocharition* (H3150). H3150 versie 1 sept 2008.doc. Gepubliceerd op de website van het ministerie van EL&I.
- Ministerie van LNV, 2006. Natura 2000 doelendocument. Duidelijkheid bieden, richting geven en ruimte laten.
- Ministerie van LNV, 2005. Algemene Handreiking Natuurbeschermingswet 1998.
- Ministerie van LNV. Ontwerpbesluit Kampina & Oisterwijkse Vennen. Gepubliceerd op de website van het ministerie van EL&I.
- Ministerie van LNV. Ontwerpbesluit Loonse en Drunense Duinen & Leemkuilen. Gepubliceerd op de website van het ministerie van EL&I.
- Ministerie van LNV. Ontwerpbesluit Uiterwaarden Waal. Gepubliceerd op de website van het ministerie van EL&I.
- Ministerie van LNV. Ontwerpbesluit Vlijmens Ven, Moerputten & Bossche Broek. Gepubliceerd op de website van het ministerie van EL&I.
- PAS-werkbijeenkoms, 2012. Wijze van omgaan met geactualiseerde KDW'n. unip.
- Planbureau voor de Leefomgeving, 2008. Ammoniak in Nederland. PBL-publicatienummer 500125003.
- Royal Haskoning, 2010a. Beheerplan Natura 2000 Kampina & Oisterwijkse Vennen (133). Werkdocument versie 9. In opdracht van Provincie Noord-Brabant. Referentie 9v5463/R00001/901805/DenB. 's-Hertogenbosch
- Royal Haskoning, 2010b. Beheerplan Natura 2000 Loonse en Drunense Duinen, De Brand & Leemkuilen (131). Werkdocument versie 10. In opdracht van Provincie Noord-Brabant. Projectnummer 9T0533/9V5463. 's-Hertogenbosch.

- Royal Haskoning, 2010c. Beheerplan Natura 2000 Vlijmens Ven, Moerputten en Bossche Broek (132). Werkdocument versie 17. In opdracht van Provincie Noord-Brabant. Projectnummer 9T4253. 's-Hertogenbosch.
- Steunpunt Natura 2000, 2008. Stappenplan Cumulatietoets.
- Steunpunt Natura 2000, 2009. Leidraad bepaling significantie. Nadere uitleg van het begrip 'significante gevolgen' uit de Natuurbeschermingswet.

Website

- Commissie MER, veel gestelde vragen thema natuur:
<http://www.commissiemer.nl/themas/natuur/veelgestelde vragen>
- Ministerie van EL&I: <http://www.rijksoverheid.nl>
- Planbureau voor de Leefomgeving: <http://www.pbl.nl>
- Provincie Noord-Brabant: <http://www.brabant.nl>
- Ruimtelijke plannen: <http://www.ruimtelijkeplannen.nl>
- Tip en praktijkvoorbeelden plan-MER: http://docs1.eia.nl/cms/tips_praktijkvoorbeelden_plan_mer.pdf